

RADZYŃSKI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
Tom 7, 2009

Monika Bogusz

Szkoła elementarna w Łęcznej pod zaborem rosyjskim do 1865 roku

Niezwykle ważną rolą w życiu mieszkańców miasta spełniała szkoła elementarna. Uczyla podstawowego zakresu wiedzy, dawała ważną umiejętność czytania i pisania. Istnienie placówki edukacyjnej w danym środowisku było wyrazem postępowej postawy mieszkańców. Społeczność miejska zaczęła dostrzegać korzyści płynące z utrzymania szkoły. Umiejętność pisania, czytania, liczenia oraz znajomość miar i wag doceniał każdy kupiec czy rzemieślnik.

Szkoła elementarna w Łęcznej powstała w 1812 r. Wcześniej rodzice wynajmowali przypadkowego nauczyciela na okres zimy, który uczył dzieci w domu prywatnym.¹

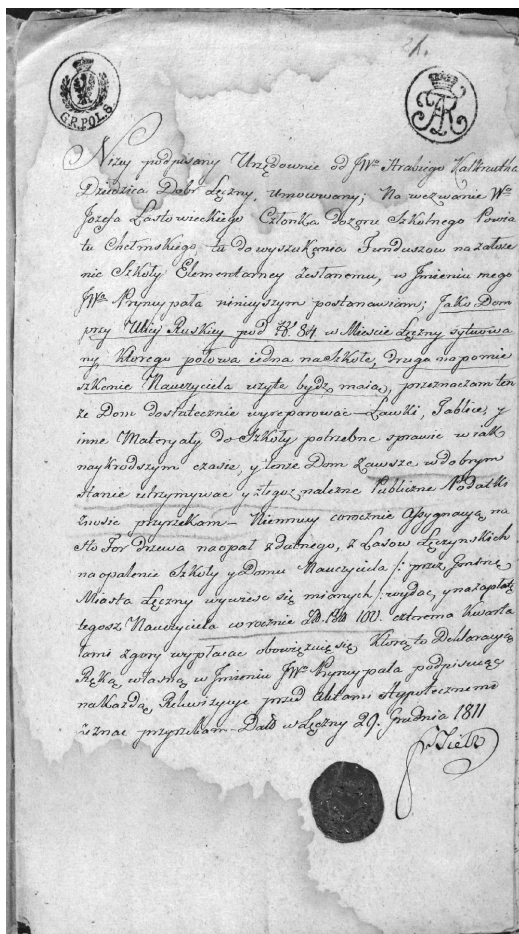
Inicjatorem utworzenia placówki był podprefekt powiatu chełmskiego Olechowski, działający z upoważnienia rządu krajowego. Dzięki jego staraniom doszło do zawiązania towarzystwa szkolnego, wyboru dozoru szkoły i ustalenia świadczeń na rzecz placówki. Jeszcze przed zorganizowaniem towarzystwa uzyskano obietnicę pomocy od dziedzica łęczyńskiego hrabiego Fryderyka Kalkreutha. 29 grudnia 1811 r. za pośrednictwem pełnomocnika złożył deklarację, że nieodpłatnie przeznaczy dom przy ulicy Pańskiej 84 w Łęcznej na szkołę i mieszkanie nauczyciela. Wyremontuje go oraz jak najszybciej zakupi ławki, tablice i inne materiały potrzebne do szkoły. Zobowiązał się również do utrzymywania lokalu w dobrym stanie. Z lasów Łęczyńskich przeznaczył natomiast 100 fur drewna na ogrzanie szkoły i mieszkania nauczyciela.

---

¹ J. Dobrzański, *Ze studiów nad szkolnictwem elementarnym Lubelszczyzny w pierwszej połowie XIX wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 63.

Zapewnił także 150 złp rocznie na wynagrodzenie pedagoga.² W kosztach utrzymania szkoły partycypował również proboszcz ze składką w wysokości 50 złp oraz mieszczanie łączniŝcy, którzy opłacali w gotowiznie 600 złp oraz mieli zwieŝć ofiarowane przez dziedzica drwa na opał. Do stowarzyszenia miały by włączone następujące wsie: Podzamcze – 10 dymów, Stara Wieŝ – 16, Witaniów – 18, Trębaczów – 6 i Ciechanki – 4.³

II. 1. Zobowiązanie dziedzica łączniŝskiego hrabiego Fryderyka Kalkreutha do finansowania szkoły elementarnej w Łęcznej.

Źródło: APL, RGL, Adm., sygn. 831, k. 81.

² Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Rząd Gubernialny Lubelski (1837-1866) (dalej: RGL) Adm., sygn. 831, k. 81; J. Dobrzański, dz. cyt., s. 71.

³ Tamże, Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie (dalej: GWL), sygn. 732, k. 141v-142.

1. Warunki lokalowe

Szkoła łączyńska podobnie jak inne tego typu placówki działające w miastach borykała się z dużymi problemami lokalowymi. Ofiarowany budynek prawdopodobnie ze względu na brak obiecanych przez dziedzica systematycznych remontów uległ ruinie. Po jego rozbiórce szkoła została pozbawiona własnego domu.

Starania i kolejne raporty kierowane do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie przez księdza Maksymiliana Wrześniewskiego – opiekuna szkoły – wskazujące na potrzebę jej budowy nie przynosiły rezultatów. Przez 2 lata proszono budowniczego obwodu krasnostawskiego o wykonanie potrzebnych planów i zrobienie kosztorysu. Przybył on w czerwcu 1835 r. Stwierdził jednak, że szkoła w bieżącym roku nie powstanie a mieszkańcy mają nadal ponosić koszty jej utrzymania. Sprawa oparła się o Kuratora Okręgu Warszawskiego. Orzekł on powołując się na obietnicę Kalkreutha z 1811 r., że dziedzic powinien odbudować dom szkolny. W jego gestii leżało zapewnienie cieśli, murarza oraz materiałów budowlanych. Natomiast pozostałe wydatki powinno pokryć stowarzyszenie. Nakazał również zrobienie planu i anszłusu mającego powstać domu szklonego. Jednak zarówno jego sporządzenie w 1847 r. jak i kolejne raporty wysyłane do dyrektora gimnazjum nie zakończyły 13-letniej walki o budowę⁴. Mimo braku rezultatów opiekun nie poddawał się. Jeszcze w 1861 r. wysyłał pisma do RGL z prośbą o fundusze na wybudowanie domu szkolnego. Motywował ją niedogodnościami, szkodami materialnymi i moralnymi szkoły i nauczyciela. Podkreślał wysokie koszty najmu ponoszone przez społeczność szkolną oraz nieodpowiednie warunki pracy⁵.

Trudna sytuacja lokalowa nie wywołała zainteresowania urzędu muncipialnego. Miasto nie podjęło żadnych kroków zmierzających do zapewnienia lokalu ani poprawy warunków bytowych szkoły⁶.

Wobec braku własnego budynku stowarzyszenie zmuszone było wynajmować pomieszczenia na szkołę oraz mieszkanie dla nauczyciela i jego rodziny od prywatnych właścicieli. Przy znacznej liczbie uczniów były problemy z wydzierżawieniem domu odpowiedniej wielkości. Sprawę komplikowało także ograniczenie funduszy przeznaczonych na ten cel. Ze względu na odbywające się w mieście jarmarki lokale były bardzo drogie. Na czas ich trwania szkoła i nauczyciel z rodziną przenosili się do jednej lub dwóch izb na tyłach domu. Częstą praktyką było odwoływanie zajęć. Frontowe lokale wynajmowano natomiast przybywającym na targi kupcom.

---

⁴ Tamże, GWL, sygn. 732, k. 13-13v, 20, 23-24, 139, 159, 233, 239. Pisma opiekuna szkoły elementarnej łączyńskiej do Wielmożnego dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 27.04.1835 r., 28.06.1835 r., 14.08.1835 r., 21.04.1838 r., 6.11.1838 r., 27.04/9.05.1847 r., 3/15.09.1847 r.; tamże, RGL. Adm., sygn. 831, s. 78-79. Kurator Okręgu Naukowego Warszawskiego do RGL z dn. 24.06/6.07.1846 r.; tamże, s. 95. Naczelnik Powiatu Lubelskiego do RGL z dn. 1/13.08.1846 r.

⁵ Tamże, RGL. Adm., sygn. 833, k. 264-264v. Pismo opiekuna szkoły elementarnej w mieście Łęczna do RGL z dn. 13/31.10.1861 r.

⁶ APL. GWL, sygn. 732, k. 170. Pisma opiekuna szkoły elementarnej miasta Łęczna do Wielmożnego dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 28.03/9.04.1839 r.

Trzeba podkreślić, że pomieszczenia szkolne w tamtych czasach odbiegały od wizerunku obecnych. Były to często izby w złym stanie technicznym, słabo oświetlone, często bez podłogi, pieca kaflowego i szczelnego dachu.

Do końca czerwca 1835 r. szkoła znajdowała się w budynku przy ulicy Pańskiej nr 36. Nie był to lokal komfortowy. W upalne lato dzieci uczyły się w sieni, natomiast w zimie z powodu niedogrzanego pomieszczenia w mieszkaniu nauczyciela⁷.

Następnym miejscem nauki był lokal na tej samej ulicy pod nr 105. Szkoła dzierżawiła dom po zburzonym kościele Św. Ducha od proboszcza zajmującego się jego administracją. Budynek był „najdogodniejszy, któremu nawet nie masz podobnego”, wymagał jednak dużego remontu. Wynajmowano go za niewielkie pieniądze zawsze rocznym kontraktem, który wygasał 1 października. W 1837 r. właściciel zażądał 250 złp czynszu i wynajął dom tylko na pół roku, ponieważ od wiosny przeznaczony był do innych celów.

Sprawy najmu podobnie jak budowa szkoły nie interesowały władz miejskich. Urząd nie postarał się aby wyznaczyć czynsz i dom przeznaczyć na szkołę, mimo że mieszkańcy zadeklarowali chęć wyremontowania. Niestety mimo pozwolenia Rządu Gubernialnego Lubelskiego nie nabyto tego budynku na szkołę⁸.

Bierność ratusza spowodowała, że od 15 maja 1838 r. szkoła znalazła się w zrujnowanym budynku przy ulicy Ruskiej nr 84.⁹

Rok 1839 przyniósł kolejną przeprowadzkę, tym razem na ulicę Kościelną nr 1. 27.03/8.04.1840 r. mieszkańcy zawarli kontrakt z księdzem proboszczem na wynajęcie domu dla szkoły i nauczyciela na okres 3 lat. Właściciel domu „tylko dla dobra szkoły wpuścił go w dzierżawę za złp 300, za którą dawano mu 800 złp.”¹⁰

W roku szkolnym 1844/1845 wynajmowano dom z ogródkiem na ulicy Pańskiej nr 33 od Leonarda Kopcia trzyletnim kontraktem na okres od 1 września 1844 r. do 1 września 1847 r. Czynsz wynosił 37 rs 50 kop. Był to dom jeden z większych w Łęcznej, odpowiedni na cele szkolne. Niestety zimą uczniowie wraz z nauczycielem i jego rodziną musieli przebywać w jednym pomieszczeniu z powodu zimna. Natomiast latem z powodu upałów lekcje odbywały się w tylnych izbach od ogrodu. Kolejny kontrakt podpisano na okres od 1 stycznia 1848 r. do końca grudnia 1850 r. Podniesiona została opłata za wynajęcie domu do 45 rs. rocznie. Powodem podwyżki była niechęć właściciela do wynajęcia domu szkole. Planował przeznaczyć go na kwateru-

⁷ Tamże, k. 26v-27. Wykaz o szkole elementarnej w mieście Łęcznej egzystującej za rok 1835.

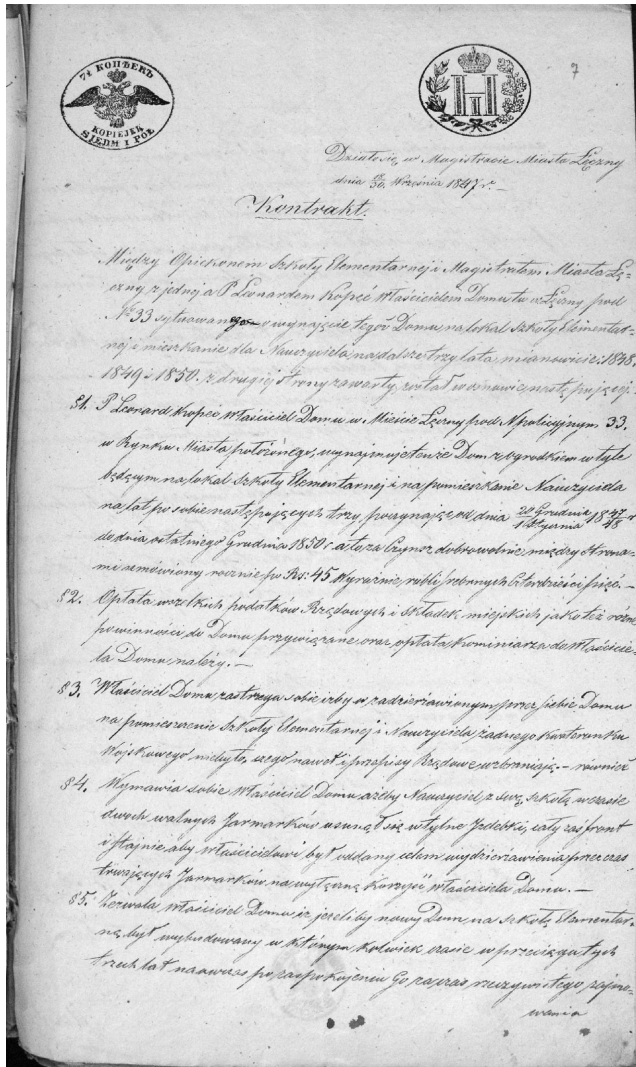
⁸ APL, GWL, sygn. 733, k. 12. Wykaz o szkole elementarnej w mieście Łęcznej egzystującej za dn. 12.06.1837 r.; tamże, k. 21. Raport o stanie szkoły elementarnej rządowej w mieście prywatnym Łęczna, w obwodzie lubelskim, w guberni lubelskiej przy ulicy Pańskiej w domu pod N 105 za rok szkolny 1837; APL, GWL, sygn. 732, k. 77. Raport opiekuna szkoły elementarnej łęczyńskiej do Wielmożnego inspektora Szkoły Okręgowej Hrubieszowskiej; tamże, k. 122, 132. Opiekun szkoły elementarnej łęczyńskiej do Wielmożnego dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 25.08.1837 r., 09.12.1837 r.; tamże, k. 123. Pismo RGL do dyrektora gimnazjum guberni lubelskiej z dn. 20.07/1.08.1837 r.

⁹ Tamże, k. 166; APL, GWL, sygn. 733, k. 35. Raport o stanie szkoły elementarnej rządowej w mieście prywatnym Łęczna, w obwodzie lubelskim, w guberni lubelskiej na ulicy Ruskiej w domu pod N 84 za rok szkolny 1838.

¹⁰ Tamże, GWL, sygn. 732, k. 173, 187; APL, GWL, sygn. 733, k. 62v. Raport o stanie szkoły elementarnej rządowej w mieście prywatnym Łęczna, w obwodzie lubelskim, w guberni lubelskiej na ulicy Kościelnej N 1 za rok szkolny 1839.

nek. W ramach podwyżki obiecał wyremontować dwie tylne izby oraz postawić piec.¹¹

II. 2. Kontrakt z Leonardem Kopciem wynajęcia domu dla szkoły elementarnej w Łęcznej.

Źródło: APL. RGL. Adm., sygn. 832, k. 7-7v.

¹¹ APL, GWL, sygn. 732, k. 217; APL, GWL, sygn. 733, k. 169v. Raport o stanie szkoły elementarnej rządowej w mieście prywatnym Łęczna, w obwodzie lubelskim, w guberni lubelskiej na ulicy Pańskiej w domu pod N 33 za rok szkolny 1844/45; APL, RGL. Adm., sygn. 831, k. 24; APL. RGL. Adm., sygn. 832, k. 1v-2, 7.

Kolejny lokal wynajęto od Karoliny Kotasiewicz właścicielki posesji pod nr 33. Dom z małym ogródkiem pod nr 42 wdzierżawiono na 3 lata od 1 stycznia 1854 do 1 stycznia 1857 r. za 45 rs czynszu rocznie. Na czas jarmarków walnych szkoła miała się przenieść do pomieszczenia z tyłu domu aby można było wynająć frontowe lokale.¹²

W 1858 r. opiekun szkoły i magistrat zawarli kontrakt ze starozakonnymi Szapsą Mendlowiczem Weinfeldem i Mordką Fejnem na wynajęcie domu pod nr 23 na okres od 1 lipca 1858 r. do ostatniego czerwca 1861 r. Ustalono czynsz w wysokości 45 rs. Był to budynek murowany, w dobrym stanie. Na czas dwóch walnych jarmarków na Boże Ciało i na św. Idziego odbywających się w mieście nauczyciel musiał się przenieść na tydzień na tyły budynku aby można było wynająć lokal dla przyjezdnych handlarzy. Podobny kontrakt zawarto na okres od 1 lipca 1861 r. do 1 lipca 1864 r. Uwzględniono w nim wzrost rocznej opłaty za wynajem do 10 rs.¹³

2. Materialne podstawy funkcjonowania szkoły

Oprócz kłopotów lokalowych szkoła elementarna w Łęcznej borykała się z niewystarczającą ilością środków na funkcjonowanie.

Utrzymywana była ze funduszy społecznych z niewielką jedynie dotacją z kasy miejskiej. Jej przychody stanowiły składki w gotowiźnie i naturalia.

W latach 1839-1841 budżet szkoły wynosił 866 złp. Mieszkańcy miasta Łęcznej ponosili koszty w wysokości 600 złp, dziedzic – 150 złp, proboszcz parafii katolickiej – 50 złp, włościanie Starej Wsi – 9 złp, Podzamcza – 7 złp oraz kasa ekonomiczna – 50 złp. Właściciel dóbr zobowiązany był również dać 100 fur drewna na opał dla szkoły i nauczyciela.

Z funduszy tych pokrywana była pensja nauczyciela. W 1834 r. wynosiła ona 800 złp. Opiekun zabiegał o podwyższenie uposażenia o 400 złp u dyrektora Gimnazjum Wojewódzkiego w Lublinie. Prośbę motywował drogimi kosztami utrzymania w mieście, dużą liczbą dzieci uczęszczających do szkoły (70-80 uczniów) oraz opłatą 200 złp, która nauczyciel musiał ponosić za korzystanie z ogrodu. W latach 1839-1841 pedagog pobierał wynagrodzenie w wysokości 850 złp.

Pozostała kwota 16 złp była przeznaczona do dyspozycji RGL. Natomiast na wynajęcie lokalu organizowano kolejny fundusz składkowy.¹⁴

Dochody w latach 1842-1865 przedstawia tabela 1. Analizując budżet należy dodać, że były to obciążenia roczne a planowane na trzyletnie okresy.

---

¹² APL, GWL, sygn. 733, k. 328, 342. Zdanie sprawy o stanie szkoły elementarnej w Łęcznej podług metody wzajemnego uczenia za rok szkolny 1853/54, 1854/55; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 24-25.

¹³ APL, GWL, sygn. 733, k. 352v. Sprawozdanie roczne szkoły elementarnej miasta Łęczna za rok szkolny 1859/60; tamże, k. 392v. Wiadomość o stanie szkoły elementarnej rządowej w mieście Łęczna w powiecie i guberni lubelskiej za rok szkolny 1863/64; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 139-140, 193

¹⁴ APL, GWL, sygn. 732, k. 169v, 185. Etat dla szkoły parafialnej od 1 stycznia 1839 r. do ostatniego grudnia; tamże, k. 190v, 207. Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczna w obwodzie lubelskim w guberni lubelskiej na rok 1841; tamże, k. 6-6v, 9-9v, 58-58v.

Na wpływy do budżetu szkolnego składały się składki mieszkańców miasta, dziedzica, włościan Starej Wsi i Podzamcza oraz kasy ekonomicznej miasta Łęcznej. Do 1846 r. w kosztach partycypował proboszcz, natomiast do 1848 r. 4 cechy działające w mieście.

Dziedzic płacił 22 rs 50 kop. na pensję dla nauczyciela. Współuczestniczył w kosztach wynajęcia lokalu dla szkoły i nauczyciela pokrywając kwoty. Od 1848 r. suma ta wynosiła 15 rs. Zobowiązany był również do przekazania 100 fur drewna na ogrzanie pomieszczeń szkoły i domu nauczyciela, które wyceniono na kwotę 37 rs. 50 kop.¹⁵

Składka proboszcza w okresie od 1842 do 1846 r. wynosiła 7 rs 50 kop. W kolejnych latach był zwolniony od płacenia, ponieważ wykładał bezpłatnie naukę religii i moralności w szkole. Gwarantowało mu to postanowienie Rady Administracyjnej z dn. 10/22 kwietnia 1845 r. nr 22613 oraz RGL z dn. 15/27 maja 1846 r. Magistrat miał nie umieszczać kapłana w rozkładzie składki od 1846 r.¹⁶

Tab. 1. Przychód w gotówiznie na utrzymanie szkoły w latach 1842-1865 (rs.).

Rok	Wysokość składki															
	dziedzic		pro-boszcz		mieszkańcy miasta Łęczna		włościanie				Kasa Ekonomiczna Miasta Łęczna		4 cechy		razem	
							Starej Wsi		Podzamcza							
	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	ko	rs	ko	rs	ko	rs	kop
1842	2	50	7	50	99	-	1	35	1	5	9	50	6	-	146	90
	2															
1843	2	50	7	50	99	-	1	35	1	5	7	50	6	-	144	90
-1846	2															
1847	2	50	-	-	99	-	1	35	1	5	7	50	6	-	137	40
	2															
1848	3	50	-	-	133	50	1	35	1	5	7	50	-	-	180	90
-1862	7															
1863	3	50	-	-	143	50	1	35	1	5	7	50	-	-	190	90
-1865	7															

Źródło: APL, GWL, sygn. 732, k. 193v, 212v, 215v, 219v. Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczna w obwodzie lubelskim guberni lubelskiej na rok 1842, 1843, 1844, 1845; tamże, k. 243v, 247v, 364v, 382v, 413v. Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łęczny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1848 do ostatniego grudnia 1850 roku, od 1 stycznia 1851 do ostatniego grudnia 1853 roku, od 1 stycznia 1857 do ostatniego grudnia 1859 roku, od 1 stycznia 1860 do ostatniego grudnia 1862 roku, od 1 stycznia 1863 do ostatniego grudnia 1865 roku; APL, GWL, sygn. 733, k. 184v, 208. Zdanie sprawy o stanie szkoły elementarnej miasta Łęczna z dwóch oddziałów składającej się podług metody wzajemnego uczenia z dn. 8/20.06.1846 r., 11/23.06.1847 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 14v, 106v. Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łęczny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1854 do ostatniego grudnia 1856 roku, od 1 stycznia 1857 do ostatniego grudnia 1859; tamże, (brak paginacji). Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łęczny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1860 do ostatniego grudnia 1862 roku; 1 stycznia 1863 do ostatniego grudnia 1865 roku; APL, RGL. Adm., sygn. 832, k. 49v. Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczny w powiecie lubelskim, w guberni lubelskiej od 1 stycznia 1845 do ostatniego grudnia 1847 roku; tamże, (brak paginacji).

¹⁵ APL, RGL. Adm., sygn., 831, k. 3v.

¹⁶ Tamże, k. 62, 62v; APL, RGL. Adm., sygn., 832, k. 13.

Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczny w powiecie lubelskim, w guberni lubelskiej od 1 stycznia 1848 do ostatniego grudnia 1850 roku.

Przez cały omawiany okres nie zmieniała się składka od włościan wsi Podzamcze i Stara Wieś. Wynosiła ona odpowiednio 1 rs 5 kop. i 1 rs 35 kop.

13 sierpnia 1824 r. ukazało się rozporządzenie namiestnika J. Zajączka o nieprzymuszeniu włościan do uiszczania opłat na fundusz szkolny. Z tego względu do stowarzyszenia szkolnego nie przystąpiły wsie odległe od miasta do pół mili: Ludwin, Witaniów, Trębaczów, Ciechanki Łęczyńskie i Krzesimowskie, Nowogród oraz Zakrzów. Niepociągnięcie ich do stowarzyszenia wiązało się z brakiem dodatkowych środków.¹⁷

Od 1848 r. cechy działające w mieście zaprzestały opłacania składki w wysokości 6 rs. Dotychczas każdy z cechów: szewski, stolarski, kuśnierski i rzeźnicki płacił po 1 rs. 50 kop. Cechy te jako składające się z różnorodnych rzemiosł niewłaściwie funkcjonowały oddzielnie. Zgodnie z postanowieniem namiestnika królewskiego z dnia 31 grudnia 1816 r. mała liczba majstrów jednego rzemiosła powinna należeć do innego cechu lub dołączyć się do właściwego w innym mieście. Opłata została wstrzymana do czasu uregulowania okręgów rzemieślniczych.¹⁸

Zapomoga z kasa ekonomiczna miasta Łęcznej wynosząca w 1842 roku 9 rs 50 kop., a od 1843 r. 7 rs 50 kop. przeznaczona była na szkołę rzemieślniczo-niedzielną. Z uwagi, że placówka ta nie działała oddzielnie pieniądze te wchodziły w skład pensji nauczyciela szkoły elementarnej.¹⁹

Główny ciężar utrzymania szkoły ponosiła społeczność mieszczan łęczyńskich. Imienny podział składki przedstawia tabela 2.

Składka płacona była według następujących klas opłat: stawkę pierwszej klasy mieli płacić kupcy, hurtownicy, urzędnicy i fabrykanci, drugiej klasy – „kupcy cząstkowym handlem trudniący się, szynkarze znaczniejsi i rzemieślnicy”, trzeciej klasy – rolnicy bez innych zarobków, czwartej klasy – komornicy, wyrobnicy, służba i czeladź.²⁰ Podziału na wszystkich mieszkańców dokonywał burmistrz z ławnikami. Dozór starał się dostosować wysokość składki do możliwości mieszkańców, ustalano termin składki oraz wybierał kasjera, który miał przyjmować pieniądze i wypłacać je nauczycielowi w comiesięcznych ratach.²¹

Tabela 2. Rozkład składki szkolnej mieszkańców miasta Łęczna na 1865 r.

Imię i nazwisko	zł	kop.
Franciszka Plechawska		55

¹⁷ APL, RGL. Adm., sygn. 832, s. 2-2v; Z. Małecki, *Nauczyciele rządowych szkół elementarnych na południu i w południowo-wschodniej części Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym 1832-1862*, Kielce 1990, s. 35.

¹⁸ APL, RGL. Adm., sygn., 832, k. 29v.

¹⁹ APL, RGL. Adm., sygn., 833, k. 108v, 109v.

²⁰ E. Podgórska, *Szkolnictwo elementarne Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1807-1831*, Warszawa 1960, s. 21.

²¹ Tamże, s. 59

Rozalia Witkowska		30
Franciszka Witkowska		20
Jan Bohutyn		50
Karol Banaszyński		22
Kazimierz Witkowski		18
Leonard Witkowski		50
Kazimierz Małecki		45
Tomasz Kwiatkowski		44
Stanisław Drożdżyk		22
Wincenty Klimkiewicz		20
Marcin Ciołek		25
Józef Niespodziewański		37
Mikołaj Pilecki		36
ŚP Jan Hołowiński		70
Anna Hołowińska		15
Jan Miszczak mularz		30
Antoni Anna Rożenek		17
Antoni Rożenek		76
Michał Pik		20
Antoni Kowalski		70
Marianna Kowalska		10
Jakub Izajewski		85
Leon Dubicki		85
Józefa Ostrowska		45
Karolina Kutasiewicz		22
Kazimierz Zakrzewski		90
ŚP Majewskiej Witkowska córka		22
ŚP Anny Hajer		30
Piotr Zakrzewski		40
Kasper Pilecki		35
Michał Kuchciewicz		50
Józef Galewski		90
Kajetan Chaciewicz	1	
Wiktor Okoński		45
Stanisław Morawski		25
Andrzej Szostakiewicz		50
Józef Dubicki syn Kajetana		45
Jan Dubicki		16
Kajetan Klimkiewicz	1	
Stanisław Słobodziński		90
Paweł Pilecki		60
Józef Miszczak		50
Antoni Hołowiński		10
Stanisław Brzozowski		20
Zuzanna Adarska		40
Marcin Dubicki		45
Kajetan Misiewicz		42
Mateusz Gutkowski		15
Kajetan Zakrzewski		30
Jan Majewski		30

Ludwik Zakrzewski		22
Kasper Pawłowski		32
Stanisław Drożdżyk kołodziej		32
Anna Plechawska		15
Jan Staszewski		40
Bartłomiej Ruszczyk		20
Stanisław Dubicki		15
Jan Wnukiewicz		40
Katarzyna Sierpińska		40
Kazimierz Miszczak		15
Jan Dąbkowski		45
Tomasz Sierpiński		37
Mikołaj Wujcik		30
Rozalia Patronowicz		20
Franciszek Jaczyński		50
ŚP Łukasza Komarowskiego		10
Józef Dubicki stary		35
Jan Dąbrowski		20
Jacenty Harmasz		35
Stanisław Skowroński		35
Tomasz Jarczyk		42
Rozalia Szyszkowa		15
Tomasz Szczepański		30
Antoni Kaczmarek		15
Aleksander Pawłowski		25
Stanisław Plechawski		20
Jan Miszczak po Karolu		35
Marcin Rożenek		45
Jan Komarowski		45
Walenty Kureczka		50
Stanisław Wojciechowski		35
Walenty Milewski		15
Ignacy Drożdżyk		32
Małgorzata Kalinowska po Michale		10
Joanna Morawska		40
Ksiądz Pawelec	1	
Józef Witkowski syn Feliksa		32
Jan Szostakiewicz		50
Józef Więckowski		80
Antoni Wasilewicz		50
Józef Urbański		32
Józef Rybczyński		32
Kajetan Drożdżyk		22
Jan Medyński		32
Franciszek Zablocki		85
Antoni Wójcicki		20
Rozalia Pawłowska		70
Aleksander Bartolewski		15
ŚP Józefa Witkowskiego		90
Cecylia Witkowska		37

Anna Wójcicka		17
Józef Wasilewicz		22
Grzegorz Wasilewicz		75
Leon Wasilewicz		25
Katarzyna Wójcik		15
Ignacy Mościcki		40
Tomasz Dylewski		22
Ludwik Niespodziewański		66
Idzi Misiewicz		25
Franciszek Niespodziewański		20
Leon Listwicki		20
Aleksander Duleba		30
Jan Bednarski		15
Marianna Drożdżyk		10
Andrzej Rożenek		15
Jakub Duleba		40
Zofia Osiakowska		10
Paweł Waszczuk		15
Józef Rożenek		35
Mateusz Chrzanowski		30
Tomasz Golak		30
Franciszek Kowalski		15
Andrzej Misiewicz		35
Józef Kalinowski		66
Piotr Kot		10
Franciszka Jaczyńska		20
Ludwik Szeffer		30
Jan Machel		45
Ignacy Puchacz		20
Antoni Pacon		32
Andrzej Rybczyński		85
Antoni Kalinowski		81
Wincenty Rybczyński		30
Michał Pawłowski		39
Jan Plechawski		35
Jan Szyszka		30
Kazimierz Medyński		20
Karolina Bednarska		10
Stanisław Rożenek		20
Józef Rożenek żołnierz		
ŚP Katarzyny Plechawskiej		15
Franciszek Goździeliński		35
Ludwik Kowalski		35
Tomasz Doroba		40
Błażej Medyński		20
Wincenty Witkowski		50
Józef Medyński		70
Stanisław Witkowski		96
ŚP Jana Spotowskiego		52
Stanisław Filipczyk		26

Wojciech Szostak		26
Kasper Witkowski		45
Franciszek Misiewicz		20
Tomasz Miedzianowski		15
Karol Mazurek		15
Mateusz Kwiatkowski		37
Benedykt Babicki		25
Błażej Kosiak		25
Ludwik Kosiak		15
Krzysztof Szczurkiewicz		35
Jan Harmasz		25
Józef Zakrzewski		32
Kajetan Rożenek		20
Wojciech Rożenek		20
Jan Miszczak po Antonim		10
Jan Szukalczyk		25
Leon Czarnecki		10
Wincenty Kobrzyński		15
Mikołaj Kobrzyński		15
Aleksander Wasilewicz		30
Piotr Rożenek		10
Jan Stecz		30
Klara Slusiariska		20
Jan Gutkowski		12
Kajetan Jarczyk		45
Jan Kalinowski		
Stanisław Hołowiński		20
Franciszek Szostakiewicz		30
Józef Drożdżyk		15
Marianna Maciejewska		20
Piotr Zakrzewski szewc		22
Wojciech Tkaczyk v Gryły		10
Antoni Plechawski		15
Krystian Kanel		45
Stanisław Dyszyński		15
Ignacy Niespodziewański		85
Jan Wiączkowski		25
Wincenty Pieczywek		15
Wawrzyniec		10
Rafał Goldenberg	2	
Jan Kusy		20
Stanisław Hołowiński		25
Antoni Sachar		10
Paweł Puchacz		30
Aleksander Niespodziewański		45
Antoni Mościcki		22
Litwiński		18
Ludwik Stradowski		18
Jankiel Ekhausz po Majewskim		20
Chaim Korenzucher		20

Jankiel Lichtensztejn	1	50
Szloma Lewinsztejn	1	50
Lewek Segal		20
Moszek Litman		25
Szmaj Litman		80
Szloma Winberg		30
Jankiel Goldfarb		15
Zacharjasz Faterlauf		20
Tobiasz Ciengiel		20
Jankiel Hil Cufryden		20
Icek Lejzor Flom		20
Elo Hersz Szyłowicz		20
Moszek Blusztejn		15
Jozef Zylberyng		20
Szymcha Zelik Gurfinkiel		15
Chil Rozencweig		20
Rafał Zaltzman		15
Chaim Dawid Zaltzman		20
Motyl Szrajber		20
Srul Dawid Izrajber		20
Herszek Schwartz		20
Strul Westler		50
Jozef Schwartzblat		25
Strul Mikhauz		25
Izrael Hochbergier		30
Noech Szerman		15
Boruch Jozef Wejsbrandt		40
Jancia Wejs	1	50
Boruch Fiszman		60
Szewa Etta Alpern		40
Lejzor Frydman		35
Icek Feder		15
Szulim Rozenblat		15
Pejsak Waksman		12
Ksyl Gielman		15
Cyrła Bromberg		45
Mordka Fejn		70
Marianka Goldsobel		30
Lejbus Hochman		10
Ruda Rachsztajn		40
Moszek Weintraub		15
Tobiasz Gurfinkiel		50
Sender Hersz Frydlender		60
Elo Rotgold		50
Strul Puterman		60
Jojma Mittelhaus		50
Michel Wejnbergier		30
Icek Wejnbergier		60
Szopsa Weinfeld		45
Dawid Reingielheim		60

Ester Bergierman		36
Abram Uszer Fiszman		30
Elo Sztemberg		20
Uszer Dorfsznieder		50
Lewitz Lejbusz		30
Icek Elenbaugien		20
Icek Metz		
Icek Gielfeld		12
Izrael Chaim Rozenweg		20
Jozef Lichtensztejn		25
Jozef Fejn		10
Dawid Frank		60
Jozef Chil Cwern		20
Nusym Zajdman		15
Berek Cyngiser		40
Izrael Jankielowicz Lewit		20
Mordka Lejb Rozenblat		15
Herszek Wasserman		30
Moszek Hersz Cwern		20
Lejbuś Mendel Weberszpil		30
ŚP Rozali Celnikier		30
Szulim Szajnfeld		20
Szmul Glaben		20
Aron Szmul Edelsberg		20
Jankiel Kargier		30
Wigdor Rachsztajn		15
Moszek Uszer Kargier		15
Szaja Dorfsznejder		20
Jankiel Szafman		30
Icek Hersz Blusztejn		25
ŚP Kielman Hochman		25
Berek Blusztejn		25
Srul Pomarantz		25
Szandta Handelsman		30
Chaja Brandt Blumberg		50
Motyl Wejsblaj		80
Szoel Bromberg		30
Hinda Goldenberg	1	40
Szymcha Bergerman		50
Iser Weinfeld		70
Szymcha Zajdman		15
Wufl Fejn		30
Tobiasz Feldman		45
Michael Morgensztajn		30
ŚP Szyje Finkielsztejn		20
Jankiel Rozenbaum	1	45
Jankiel Frydman	1	
Szmul Frydman		25
Szmul Szapsa Fejn	1	
Motyl Szemiotycki		80

Jozef Goldberg		15
Hersz Wejberg		10
Lejbusz Zaltman		20
Icek Moszek Faterlauf		20
Berek Rozenbaum		25
Wolf Cukierman		45
Pinkwas Nisenberg		50
Beniamin Wejcmus		15
Mordka Borensztejn		
Izrael Iberkleid		15
Szmul Gielman	1	50
Beniamin Jozef Elenbaugien		15
Icek Lipszyc		15
Zelman Rozenson		20
Boruch Wolf Braufman		45
Izrael Wajemus	1	
Aron Rochman		15
Borach Wejnberg		60
Henach Sukman		15
Lejzor Szerman		20
Chil Knaster		20
Jozef Cukierman		30
Lejzor Blusztejn		20
Lejb Edelsztejn		40
Lejb Borensztejn		60
Naftuli Wolkman		60
Icek Wejnfeld		30
Abram Wałach		10
Izrael Wałach		15
Icek Edelsberg		60
Lejb Zalmin Sznajderman		20
Lejzor Korensztejn		25
Jozef Wejnfas		30
Srul Lemel Adler		15
Abram Hoffman		25
Abram Glauben		15
Moszek Butman		15
Pinkwas Graubman		15
Szmul Rejzman	1	
Nuta Wasserman		15
Lejzor Grinberg		75
Herszek Perelman		20
Wolf Ber Bergierman		45
Szymcha Edelsztejn		15
Moszek Zylbersztejn		20
Janka Sznajderman		15
Noech Edelsztejn		20
Icek Hochman		35
Froim Fejgenbaum		25
Natan Szyfman		60

Zelman Metz		15
Chaim Lewit		15
Moszek Gru		15
Szmul Jankiel Haus		20
Mendel Rozenblatt		15
Elo Szajman		60
Chaim Farsz Fajer		30
Naftuli Cymerman		15
Jozef Blutuch		15
Jankiel Rachsztejn		20
Elo Wejemus		45
ŚP po Szymonie Wisdor	1	80
Izrael Mus Wejsilber		15
Jankiel Faterlauf		15
Izrael Szykred		20
Beniamin Goldblatt		39
Dawid Handelsman		40
Moszek Papier		10
Majer Lejb Hochman		15
Szmul Lewin		10
Moszek Nejberg		15
Chaim Handelsman		15
Elo Lewin		15
Herszek Szyfman		15
Moszek Lejb Grinberg		10
Jozef Mitelhauz		10
Dawid Mandel		15
Jermiasz Edelsber		15
Jankiel Lipszyc		15
Lejbusz Szryk woziwoda		80
Izrael Icek Lustgarten		25
Ejzyk Lewin		20
Eliasz Elkienbaum		15
Lejbusz Giersztenbraut		15
Lejbusz Puterman		20
Aron Hersz Nejman		15
Fiszel Szpira		15
Wigdor Wejnfeld		25
Jojchen Finkielsztejn		15
Wolf Fingiel		20
Hersz Haim zarobnik		15
Chaim Fejn		15
Nusym Edelsztein		10
Abuś Nachman Rabi		10
Jozef Balter		15
Izaja Blones		10
Dawid Grinberg		45
Lejzor Wejs		20
Elo Feldman		15
Lejbuś Nisenholtz		10

Berek Balter	2	50
Herszek Marszałkowicz		60
Icek Frym po Baczyńskim		30
Hessa Frachtman		25
Motyl Zylbersztejn		30
Iona Hiegiel		10
Zelik Waharzagier		10
Izek Zielber		10
Abram Hochman		50
Hersz Man Weinberg		25
Rabin Cymerman		15

Źródło: APL, RGL, Adm., sygn. 833, (bez paginacji).

Ponieważ była ona dobrowolna, władze aby zabezpieczyć jej coroczny dopływ ustanowiły tzw. etaty szkolne najczęściej na rok lub trzy lata. Rada Administracyjna 3 października 1834 r. orzekła „że składka szkolna w gotowiznie lub produktach rozkładem przez władzę właściwą zatwierdzonym objęta, do etatu wprowadzona, od mieszkańców do stowarzyszenia już istniejącej szkoły należących, bez różnicy stanu, powołania, sposobu zarobkowania, wyznania, środkami egzekucji administracyjnej, ile tego razy wypadnie potrzeba, ściągana by ma”²².

Rozkład składki szkolnej w latach 1842-1865 na ludność katolicką i wyznania mojżeszowego Łęcznej przedstawia tabela 3.

Tab. 3. Rozkład składki szkolonej na mieszkańców Łęcznej na pensję nauczyciela, lokal i inne potrzeby szkoły w latach 1842-1865.

Lata	Płatnicy katolicy			Płatnicy Żydzi			Płatnicy ogółem		
	liczba	wysokość składki		liczba	wysokość składki		liczba	wysokość składki	
		rs.	kop.		rs.	kop.		rs.	kop.
1842*	159	44	22½	239	45	77½	398	90	-
1843*	158	45	-	233	45	-	391	90	-
1844**	163	49	37	217	49	63	380	99	-
1844***	130	19	73½	165	22	16½	295	41	90
1845**	159	49	03	210	49	97	369	99	-
1846**	158	49	30	214	49	70	372	99	-
1846***	130	14	70	160	14	70	290	29	40
1847**	162	49	50	208	58	50	370	99	-
1848	162	66	75	184	74	25	346	141	-
1849	199	31	04	179	109	96	378	141	-
1850	171	74	25	214	66	75	385	141	-
1854	161	75	95	200	76	05	361	152	-

²² J. Dobrzański, *Sprawa rozbudowy publicznych szkół elementarnych w woj. lubelskim w latach 1833-1840*, „Rocznik Lubelski”, t. I, 1958, s. 149.

1855	160	66	75	192	66	65	352	133	40
1856	149	66	75	192	66	75	341	133	50
1857	156	66	20	178	67	30	334	133	50
1858	157	66	75	184	66	75	341	133	50
1860	171	66	75	185	66	75	356	133	50
1861	203	65	30	219	68	20	422	133	50
1862	180	65	43	262	77	97	442	143	40
1863	202	71	65	226	71	85	428	143	50
1864	174	66	83	267	77	67	441	144	50
1865	199	70	-	215	73	50	414	143	50

*składka na pensję nauczyciela

** składka na pensję i potrzeby szkoły

*** składka na lokal

Źródło: APL, RGL. Adm., sygn. 831, k. 48-53. Rozkład składki na najem lokalu dla szkoły i nauczyciela w 1846 roku; tamże, k. 54-59. Rozkład składki na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna za rok 1846; tamże, k. 101-104. Rozkład składki na mieszkańców miasta Łęczna na najem lokalu dla szkoły i nauczyciela na czas od 1 września 1844 do końca 1845 przez magistrat tegoż miasta sporządzony; tamże, k. 105-108. Rozkład składki na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1845 rok; tamże, k. 128-133. Rozkład składki na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1847 rok przez magistrat miasta Łęczna na zasadzie etatu szkolnego na tenże rok sporządzony; tamże, (brak paginacji). Rozkład składki na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1842, 1843, 1844; APL, RGL. Adm., sygn. 832, k. 17-24. Rozkład składki na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1848 rok; tamże, k. 71-80. Rozkład składki na mieszkańców na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1849 rok; tamże, (brak paginacji). Rozkład składki na mieszkańców na utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na 1846, 1847, 1850 rok; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 17-22, 37-41, 48-52, 63-68, 89-94, 118-123, 209-212, 236-239, 269-274. Rozkład składki na pensję nauczyciela i utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na rok 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1860, 1861, 1862 przez magistrat miasta Łęczna sporządzony; tamże, (brak paginacji). Rozkład składki na pensję nauczyciela i utrzymanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna na rok 1863, 1864, 1865 przez magistrat miasta Łęczna sporządzony.

Do 1847 r. wynosiła ona 99 rs. Z tego 90 rs szło na potrzeby szkoły i pensję nauczyciela, natomiast pozostałe miały pokryć koszt zakupu utensyliów i inne potrzeby. Od 1848 r. składka mieszczan wzrosła do 133 rs 50 kop. Wynikło to z zaprzestania pobierania składki od cechów. Ze względu na zrównoważenie etatu szkolnego brakująca kwota 4 rs 50 kop. przerzucona została w połowie na chrześcijan i Żydów. Ponośli oni także dodatkową opłatę na wynajęcie lokalu dla szkoły i mieszkania nauczyciela. Z ogólnej kwoty 45 rs na wynajem mieszczanie pokrywali $\frac{2}{3}$. Po 15 rs płacili zarówno katolicy jak i starozakonni. W latach 1863-1865 składka wzrosła o 10 rs w związku ze wzrostem kosztu najmu lokalu. Oprócz tzw. gotowizny zobowiązani byli również do zwiezienia 100 fur drewna z lasu.

Ponieważ dzieci żydowskie nie uczęszczały do szkoły opłacanie składki wydawało się Żydom zbędnym ciężarem dlatego prosili oni o wyłączenie ich od płacenia. Dozór bożniczy miasta Łęczna argumentował, że „katolicy są nierównie zamożniejsi od Żydów i sami mogą opłacać składkę”.²³

²³ APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 146. RGL do Zarządu Naukowego Warszawskiego z dn. 27.10/8.11.1858 r.; tamże, k. 159. Naczelnik powiatu lubelskiego do RGL z dn. 9/21.02.1859 r.

KRWRiOP ustaliła prowadzenie kasy szkoły elementarnej wprowadzając pięć wydatków: na pensję nauczyciela, opłatę podatków i składki ogniowej z domu szkolnego, na zakup i naprawę „utensyliów” szkolnych, na nagrody dla celujących uczniów oraz na „fundusz oszczędnościowy” i wydatki nadzwyczajne.²⁴

Wydatki z budżetu szkolnego na pensję nauczyciela, potrzeby szkolne, zakup materiałów piśmiennych, nagrody dla uczniów oraz środki do dyspozycji RGL obrazuje tabela 4.

Głównym obciążeniem łączńskiego budżetu szkolnego była pensja nauczyciela, która miała by wypłacana miesięcznie. W latach 1842-1844 wynosiła ona 127 rs 50 kop., natomiast w następnych latach 120 rs. W 1854 r. chciano podnieść składkę od mieszkańców miasta o 16 rs 60 kop. z przeznaczeniem na pensję nauczyciela. Jako powód podano, że właściwa pensja 127 rs 50 kop. została obniżona w 1845 r. do 120 rs, natomiast podwyższenie jej do 135 rs rocznie nie będzie dla społeczności Łącznej zbyt uciążliwe. Mieszkańcy nie zgodzili się argumentując, że „teraźniejszy nauczyciel szkoły elementarnej ale i jego poprzednicy na oznaczonej dotychczasowym etatem pensji byli zadowoleni, przeto my wszyscy mieszkańcy żadną miarą w najmniejszej ilości na podwyższenie pensji dla tegoż nauczyciela deklarować się nie możemy”.²⁵

Tab. 4. Rozchód w gotowiznie na utrzymanie szkoły w latach 1842-1865 (rs.).

Rok	Wydatki													
	pensja dla nauczyciela		potrzeby szkolne		materiały piśmienne		nagrody dla uczniów		wynajem lokalu		do dyspozycji RGL		razem	
	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	kop	rs	kop
1842	127	50	11	40	-	-	6	-	-	-	-	-	144	90
1843-1844	127	50	17	40	-	-	-	-	-	-	-	-	144	90
1845-1847	120	-	15	-	1	50	-	-	-	-	8	40	144	90
1848-1862	120	-	9	-	1	50	1	50	45	-	3	90	180	90
1863-1865	120	-	11	-	1	50	1	50	55	-	1	90	190	90

Źródło: APL, GWL, sygn. 732, k. 204, 227, 224, 220. Etat dla szkoły parafialnej miasta Łączna w obwodzie lubelskim guberni lubelskiej na rok 1842, 1843, 1844, 1845; tamże, k. 258, 254, 365, 383, 414. Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łączny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1848 do ostatniego grudnia 1850 roku, od 1 stycznia 1851 do ostatniego grudnia 1853 roku, od 1 stycznia 1857 do ostatniego grudnia 1859 roku, od 1 stycznia 1860 do ostatniego grudnia 1862 roku, od 1 stycznia 1863 do ostatniego grudnia 1865 roku; APL, GWL, sygn. 733, k. 184v, 208. Zdanie sprawy o stanie szkoły elementarnej miasta Łączna z dwóch oddziałów składającej się podług metody wzajemnego uczenia z dn. 8/20.06.1846 r., 11/23.06.1847 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 15, 107. Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łączny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1854 do ostatniego grudnia 1856 roku, od 1 stycznia 1857 do ostatniego grudnia 1859; tamże, (brak paginacji). Etat dla kasy ekonomicznej miasta Łączny z funduszków szkolnych w powiecie lubelskim, guberni lubelskiej na lat 3 to jest od 1 stycznia 1860 do ostatniego grudnia 1862 roku, od 1 stycznia 1863 do ostatniego grudnia 1865

²⁴ E. Podgórska, dz. cyt., s. 21.

²⁵ APL. RGL. Adm., sygn., 833, k. 57.

roku; APL, RGL. Adm., sygn. 832, k. 50. Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczny w powiecie lubelskim, w guberni lubelskiej od 1 stycznia 1845 do ostatniego grudnia 1847 roku; tamże, (brak paginacji). Etat dla szkoły parafialnej miasta Łęczny w powiecie lubelskim, w guberni lubelskiej od 1 stycznia 1848 do ostatniego grudnia 1850 roku.

Wydatki na potrzeby szkolne obejmowały: wynajęcie stróża, zapłacenie mu za porąbanie drwa, palenie w piecach, utrzymanie porządku i czystości w szkole. Poniesione koszty zwracane były nauczycielowi na podstawie sporządzonych przez niego dowodów. W 1842 r. do wydatków tych zaliczono również zakup materiałów piśmiennych, natomiast w latach 1843-1844 dodatkowo zakupu nagród dla pilnych uczniów.

W 1844 r. na potrzeby szkolne wydano 17 rs. 40 kop. Jak wynika z materiałów archiwalnych w ramach tej kwoty zapłacono rębaczowi za porąbanie 100 fur drewna – 5 rs, za palenie w piecu – 2 rs 60 kop., za utrzymanie czystości w szkole, mycie podłóg, bielenie ścian wapnem – 2 rs. Nabyto również 18 szt. mioteł po 1 kop. każda. Nauczyciel zakupił także papier dla ubogich uczniów i wzory za 1 rs 50 kop. oraz nagrody dla pilnych uczniów na kwotę 1 rs 50 kop. Scyzoryk, pióra, gąbka, kreda, ołówki i atrament kosztowały 2 rs 10 kop. Natomiast na utrzymanie biura szkolnego i prowadzenie korespondencji rządowej wydał 2 rs 52 kop.²⁶

Od 1845 r. w etacie szkoły wydzielono oddzielną kwotę w wysokości 1 rs 50 kop. przekazywaną opiekunowi na zakup materiałów piśmiennych.

Od 1848 r. w budżecie pojawia się suma 1 rs 50 kop. za którą nauczyciel miał zakupić nagrody dla uczniów.

Dopiero od 1848 r. do etatu szkolnego zostały wpisane środki na wynajęcie lokalu na szkołę i dom nauczyciela. Wcześniej na ten cel organizowano dodatkową składkę.

Pozostałe fundusze zostawały do dyspozycji RGL. W latach 1845-1847 zakupiono z nich nagrody dla uczniów. Pieniądze przeznaczone były także na zakup książek do biblioteki. W 1854 r. z nich wypłacono 9 rs nauczycielowi Wojciechowi Ostrowskiemu celem wsparcia z powodu „drożyzny wszelkich artykułów żywnościowych”.²⁷

Budżet zapisany w etacie szkolnym różnił się od rzeczywistych dochodów i wydatków, które przedstawia tabela 5.

Szkoła borykała się ciągle z niedoborem środków finansowych. Wynikały one z nie wpłacania składek przez członków stowarzyszenia. Pomimo, że były to niewielkie zaległości i zwykle ściągane w kolejnych latach utrudniały w danym roku funkcjonowanie szkoły i rozkład wydatków, które musiały mieścić się w planowanym budżecie.

Zaległości w opłaceniu składki mieli wszyscy należących do stowarzyszenia. Mieszkańcy miasta zalegali corocznie niewielkie kwoty. W latach 1856-1860 wynosiły one od 1 rs. 80 kop. do 14 rs. 49½ kop.²⁸

²⁶ APL, RGL. Adm., sygn. 831, (brak paginacji). Likwidacja wydatków w ciągu roku szkolnego 1843/1844 (...) na kosztta utensyliów i inne potrzeby szkoły elementarnej.

²⁷ APL RGL. Adm., sygn. 833, k. 9v.

²⁸ Tamże, k. 98v, 127v, 168v, 195, 243v.

Z płaceniem składki w 1856 r. i 1859 r. oraz przekazywaniem drwa na opał zalegał dziedzic łączyński. W 1860 r. naczelnik powiatu lubelskiego wystosował nawet pismo do RGL z prośbą o pociągnięcie go do płacenia.²⁹

W latach 1846-1848 jako zaległość wpisano składkę od proboszcza w wysokości 7 rs 50 kop. rocznie. Została ona umorzona z powodu zwolnienia księdza od jej opłacania. Uszczupliło to znacznie budżet szkolny.

Również działające w mieście cechy zalegały z płatnościami. Składki za 1842 r. i 1843 r. nie uregulowały jeszcze w 1847 r.³⁰

Tab. 5. Rzeczywiste przychody i wydatki budżetu szkolnego w latach 1842-1864.

Lata	Przychód										Rozchód					
	w tym															
	ogółem		remament		zaległości pobrane z poprzednich lat		składka		zaległości do pobrania		wydano		do wydania		zostało	
	Rs.	kop	rs.	kop.	rs.	kop.	rs.	kop	rs.	kop.	rs	kop	rs	kop	rs	ko
1842	165	20	-	-	-	-	152	60	-	-	161	55	-	-	3	65
1843	157	20	3	65	13	75	138	90	-	-	155	65	-	-	1	55
1844	146	45	1	55	-	-	144	90	-	-	144	90	-	-	1	55
1845	146	45	1	55	-	-	144	90	-	-	128	21	16	69	18	24
1846	155	64	18	24	-	-	137	40	7	50	145	98	-	-	9	66
1847	159	06	9	66	-	-	149	40	7	50	144	-	-	-	15	06
1848	195	96	15	06	-	-	180	90	7	50	177	-	-	-	18	96
1854	186	-	18	83½	-	55	166	61½	34	88½	186	-	-	-	-	-
1855	200	93½	-	-	31	18½	169	75	14	35	177	-	-	-	23	93½
1856	152	09	23	93½	6	75	121	40½	65	59½	152	09	-	-	-	-
1857	242	4½	-	-	65	34½	176	70	4	45	177	-	-	-	65	4½
1858	244	80	65	4½	4	20	175	53½	5	59½	241	38	1	50	3	42
1859	146	41½	3	42	5	34½	137	65	43	25	146	41½	32	18½	-	-
1860	218	85	-	-	43	25	175	30	5	60	177	18	8	40	41	37
1861	226	52	41	37	5	25	179	90	1	35	224	44	-	-	2	08
1862	192	61	2	08	1	35	189	18	1	62	176	54	11	50	16	07
1863	178	75	16	07	-	-	162	68	29	84	178	75	21	75	-	-
1864	221	74	-	-	29	84	191	90	-	-	178	75	32	-	42	99

Źródło: APL, RGL. Adm., sygn. 831, (brak paginacji). Rachunek funduszów kasy ekonomicznej miasta Łęczna za rok 1842, 1843, 1844, 1845; APL, RGL. Adm., sygn. 832, (brak paginacji). Rachunek funduszów kasy ekonomicznej miasta Łęczna za rok 1846, 1847, 1848; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 3-11, 70-77, 97-103, 126-131, 167-174, 194-199, 242-249. Rachunek funduszów kasy ekonomicznej miasta Łęczna za rok 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860; *Ibid.*, (brak paginacji). Rachunek funduszów kasy ekonomicznej miasta Łęczna za rok 1861, 1862, 1863, 1864.

W latach 1855-1859 oraz w 1863 r. zalegali z płaceniem składki włościanie wsi Podzamcze i Starawieś.³¹

²⁹ Tamże, k. 98v, 164v, 220, 243v.

³⁰ APL, RGL. Adm., sygn. 832, (brak paginacji). Rachunek z funduszów szkoły za rok 1847.

³¹ APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 71v, 127v, 167, 195, 206. Tamże, (bez paginacji). Rachunek kasy ekonomicznej miasta Łęczna za 1863 r.

Z opłacaniem składni nie śpieszyła się również kasa ekonomiczna miasta Łęczna, która nie opłacała jej np. w 1863 r.³²

Oprócz dochodów uwzględnionych w etacie występowały tzw. dochody nadzwyczajne. W 1843 r. zaliczono do nich dodatkową składkę od mieszkańców miasta na potrzeby szkoły za 1842 r. w wysokości 13 rs. 75 kop. Dodatkowym dochodem było wpisowe od obcych uczniów. Np. w 1842 r. 90 kop. od Antoniego Goleńskiego.³³

Składka szkolna w szczególnych przypadkach mogła być umorzona. Z takiej możliwości skorzystał w 1854 r. Józef Wrześniewski – rodzony brat proboszcza i opiekuna szkoły. Zwrócił się o umorzenie składki za lata 1851-1852 wynoszącej 75 kop. za każdy rok. Argumentował, że nie jest rzemieślnikiem, handlarzem, nie posiada również gruntu ani żadnej własności w mieście i w związku z powyższym składka go nie obowiązuje. RGL przychylił się do jego prośby w 1856 r.³⁴

Likwidacji ulegały składki z powodu zgonu osoby ją uiszczającej. Z tego powodu w 1858 r. umorzono składkę Józefa Stradowskiego wysokości 25 kop.³⁵

Niedobór w budżecie powodował niewypłacalność budżetu szkolnego. Brakowało pieniędzy nawet na pensje dla nauczyciela. Za 1845 r. zalegano z wypłacenie 7 rs 98 kop, natomiast w 1860 r. nie wypłacono pensji za dwa miesiące z powodu braku funduszy.³⁶

W latach 1858-1859 nie zapłacono za nagrody dla uczniów – 1 rs. 50 kop.³⁷ Z tego też powodu w 1859 r. uregulowano tylko 15 rs 91½ kop. za wynajęcie lokalu na szkołę (pozostało 29 rs 8½kop.). Podobna sytuacja miała miejsce również w 1863 r. i 1864 r. Wówczas do zapłaty pozostawało odpowiednio 18 rs 75 kop. i 27 rs 50 kop.³⁸

3. Nauczyciele

Nauczyciel miał „być pilnym, uczy dzieci według przepisów rządowych”, „sprawować się najprzyzwoiciej” oraz „kształcić młode serca i umysły młodzieży sobie powierzonej tak, iżby jej na naukach, a szczególnie na prawidłach religii, wstrzeżności i moralności nie zbywało”.³⁹ Jego los zależał nie tylko od władz państwowych ale również od mieszkańców, miejscowego dozoru, proboszcza czy dziedzica. Autorytet nauczyciela wśród społeczeństwa gruntowała jego pracowitość i osiągnięcia w nauczaniu wykazywane na egzaminach i popisach szkolnych.

---

³² Tamże, (bez paginacji). Rachunek kasy ekonomicznej miasta Łęczna za 1863 r.

³³ APL, RGL. Adm., sygn. 831, (brak paginacji). Rachunek funduszy szkoły elementarnej miasta Łęczny na rok 1843.

³⁴ APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 60. Naczelnik powiatu lubelskiego do RGL z dn. 1/13.06.1854 r.; Tamże, k. 61. Pismo RGL do kasy ekonomicznej miasta Łęczna z dn. 11/23.01.1856 r.

³⁵ Tamże, k. 147.

³⁶ APL, RGL. Adm., sygn. 832 (brak paginacji). Rachunek funduszy szkoły z 1846 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 214v; APL, GWL, sygn. 732, k. 378.

³⁷ APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 171v, 196v.

³⁸ Tamże, sygn. 833, k.196v; Tamże, (brak paginacji). Rachunek kasy ekonomicznej miasta Łęczna za rok 1863, 1864.

³⁹ E. Podgórska, dz. cyt., s. 103.

Wykształcenie, posiadane kwalifikacje i postawa moralna odgrywały ważną rolę na najniższym szczeblu polskiego szkolnictwa. Nauczyciel wyróżniał się nie tylko umiejętnościami nauczania ale także znajomością innych dziedzin ówczesnego życia społecznego. Bardzo często pełnił funkcje administracyjne, był pisarzem lub rządcą w dobrach.

Zgodnie z zarządzeniem KRWRiOP z 11 marca 1817 r. kandydat na nauczyciela zgłaszany był przez miejscowy dozór. Musiał udowodnić swoje kwalifikacje przed rektorem szkoły wojewódzkiej i dopiero wtedy uzyskiwał tymczasowe upoważnienie do nauczania. Dopiero po dwuletniej nienagannej pracy na podstawie zaświadczenia miejscowego dozoru KRWRiOP przesyłała patent, który nadawał pełne kwalifikacje do pracy w publicznej szkole elementarnej. Zgodnie z ustawą z 1833 r. nauczycieli szkół elementarnych powoływał inspektor obwodowy na podstawie złożonego egzaminu i pozytywnej opinii o obyczajach i sprawowaniu (konduicie) wystawionej najczęściej przez opiekuna szkoły. Absolwenci instytutu nauczycielskiego dokumentowali tylko postawę i kwalifikacje. Mianowanie na stanowisko otrzymywali od dyrektora gimnazjum wojewódzkiego. Od 1840 r. nauczycieli mianował kurator okręgu naukowego na wniosek dyrektora gimnazjum gubernialnego. Kandydat, który nie ukończył instytutu musiał złożyć w gimnazjum egzamin, udowodnić swe umiejętności oraz uzyskać pozytywną opinię o postawie moralnej i sprawowaniu. Ustawa o wychowaniu publicznym z 8/20 maja 1862 r. dała uprawnienia do określania kwalifikacji nauczycieli tylko KRWRiOP.⁴⁰

Przed przystąpieniem do pracy w szkole łęczyńskiej nauczyciele podobnie jak w innych tego typu placówkach Królestwa Polskiego musieli złożyć: opis biegu życia, metrykę urodzenia, świadectwo co do stanu pochodzenia, deklarację majątkową, nominacje oryginalne na nauczyciela z poprzednich posad, deklarację nienależności do towarzystw tajnych, świadectwo z wykonania przysięgi na wierność cesarzowi, metrykę ślubu i urodzenia dzieci (jeśli takowe posiadał) oraz nominację na nauczyciela w Łęcznej.

W czasach Księstwa Warszawskiego minimum uposażenia nauczyciela rządowej szkoły elementarnej w mieście wynosiło 600 złp. Dodatkowo przysługiwało prawo użytkowania jednomorgowego ogrodu lub ekwiwalent w wysokości 200 złp. W okresie Królestwa Polskiego panowała w tym zakresie dowolność.

W związku z włączeniem nauczycieli elementarnych szkół do stowarzyszenia emerytalnego postanowienie Rady Administracyjnej z 24 października/5 listopada 1844 r. dzieliło te szkoły na stałe i niestałe. W pierwszych minimum płacy wynosiło 400 złp (60 rs). Placówki z niższym uposażeniem zaliczano do niestałych. Oznaczało to, że nauczyciele w nich pracujący nie mogli by przyjąć do stowarzyszenia emerytalnego ze względu na niskie zarobki. Dopiero ustawa z 8/20 maja 1862 roku zagwarantowała płacę nie mniejszą niż 50 rs w gotowiźnie. Wstępując do stowarzyszenia nauczyciel uiszczal składkę w wysokości 6% od pensji, pokrywaną w połowie ze środków

---

⁴⁰ Z. Małecki, dz. cyt., s. 107, 109-110.

ków państwowych. Wysługę lat liczono od momentu opłacania, a nie od daty rozpoczęcia pracy.⁴¹

Szkoła łączyńska zaliczona została do stałych. Do stowarzyszenia emerytalnego należał Wojciech Ostrowski. Z pensji 120 rs rocznie za okres od 1 stycznia 1844 r. do grudnia 1845 r. opłacił składkę w wysokości 3% wynoszącą 7 rs 20 kop. Natomiast w 1846 r. procent emerytalny wynosił 4% co dało kwotę 4 rs 80 kop.⁴²

Wynagrodzenie nauczyciela zależne było od warunków miejscowych: możliwości mieszkańców, ich stosunku do szkoły i nauczyciela oraz pozycji pedagoga w środowisku.

Rozpiętość uposażenia w guberni lubelskiej przedstawia tabela 6. W 1845 r. wynosiło ono od 30 rs w Markuszowie, 45 rs w Tarnogórze aż do 375 rs w Lublinie. Zauważyć należy, że pensja do 75 rs zaliczana była do niskiej, natomiast 45 rs wystarczało na zaspokojenie minimalnych potrzeb dla jednej osoby.⁴³

Tabela. 6. Uposażenie nauczycieli w guberni lubelskiej w 1845 roku.

Wynagrodzenie za 1 rok w rs.	Liczba szkół miejskich
poniżej 60	13
60-74	20
75-89	20
90-104	19
105-119	5
120-199	18
200 i więcej	3
Razem szkół	98

Źródło: Z. Małecki, dz. cyt., s. 150; J. Matejko, *Nauczyciele szkół elementarnych na Lubelszczyźnie i Podlasiu w okresie międzypowstaniowym*, [w] *Spółczesność Królestwa Polskiego. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, T. II, pod. red. W. Kuli, Warszawa 1966, s. 137.

Ze względu na niskie wynagrodzenia nauczyciele często troszczyli się o swój codzienny byt, a zaniedbywali sprawę podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Z tego też powodu pojawiają częste prośby o przeniesienie na lepiej płatne posady.

Wynagrodzenie w szkole łączyńskiej wynoszące 120 rs zaliczane zostało do wysokiego.

Bardzo często nie wypłacano pensji w terminie. Wynikało to z niedbalstwa, lekceważenia nauczyciela oraz obojętności urzędników wobec szkoły. Winę ponosiły także władze gubernialne, które na czas nie zatwierdzały etatów. W obronie nauczycieli stanął dyrektor gimnazjum w Lublinie. W piśmie z 8/20 marca 1852 r. skierowanym do gubernatora cywilnego guberni lubelskiej prosił o rozwiązanie tej sprawy.

⁴¹ Tamże, s. 116, 145-146.

⁴² APL, RGL. Adm., sygn. 980, k. 102, 136v-137, 257v-258.

⁴³ Z. Małecki, dz. cyt., s. 149, 151, 189.

Efektom było tego polecenie wydane namiestnikom powiatów aby wzmogli kontrole nad wypłacaniem pensji.⁴⁴

Brak terminowości w pobieraniu pensji dotknęło również nauczycieli łączyńskich. Jako przykład może posłużyć sytuacja Józefa Nowakowskiego. Skarżył się on w 1860 r. do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie, że od 2 miesięcy nie otrzymuje i tak niskiej pensji. Od kiedy przebył do Łęcznej nie otrzymał również należnych 100 fur drewna.⁴⁵

Pierwsze spotkanie na nowej placówce odbywał nauczyciel przy udziale przedstawicieli władz lokalnych i rodziców oraz opiekuna szkoły, który dokonywał tzw. instalacji czyli objęcia posady.

W omawianym okresie szkoła elementarna w Łęcznej miała wykształconych, charakteryzujących się pilnością pedagogów: Michała Kozickiego, Wojciecha Ostrowskiego, Józefa Nowakowskiego i Kazimierza Szczutko.

Michał Kozicki urodził się 29 września 1789 r. we wsi Solina w cyrkule sanockim w Galicji. Rodzice Jan i Katarzyna Kozicycy byli katolikami obrządku łacińskiego. Wywodzili się ze stanu szlacheckiego. Czteroletnie nauki początkowe pobierał w Przemyślu. Później przez 6 lat uczęszczał do gimnazjum we Lwowie, po ukończeniu którego odbył dwuletnie nauki z filozofii i pedagogiki w tamtejszym liceum.

W 1810 r. udzielał lekcji w Konwiktach, następnie uczył „synów pewnego obywatela w Galicji w różnych przedmiotach”.

W 1817 r. w celu poprawy warunków bytowych przeniósł się do Królestwa Polskiego. 13 sierpnia tego roku mocy upoważnienia Komisji Województwa Lubelskiego rozpoczął pracę w szkole elementarnej w Łęcznej. 29 kwietnia 1822 r. otrzymał patent na nauczyciela stałego.

Kolejnym etapem kariery było złożenie egzaminu na nauczyciela szkół publicznych przed Towarzystwem do Ksiąg Elementarnych w Warszawie. Świadcstwo uzyskał 21 listopada 1828 r. Będąc nadal nauczycielem w Łęcznej wystosował prośbę do KRSWDiOP w celu uzyskania lepszej posady. W związku z odmową (argumentowano „że w egzaminie nie było wyrażone z jakich przedmiotów się kwalifikował”) 14 lutego 1834 r. złożył egzamin powtórnie przed radą gimnazjalną w Lublinie. Po uzyskaniu świadectwa 1 września został przeniesiony na zastępcę nauczyciela szkoły obwodowej w Opolu z pensją 1800 złp. Uczył języka łacińskiego we wszystkich klasach. Na podstawie zdanego egzaminu w dn. 1 stycznia 1834 r. ubiegał się o nauczanie języka niemieckiego. Jednak jego prośba mogła być spełniona tylko pod warunkiem, że obecny nauczyciel źle wywiązuje się z obowiązków. W roku szkolnym 1839/1840 był nauczycielem w szkole obwodowej w Siedlcach. Pobierał tam wynagrodzenie w wysokości 2400 złp.⁴⁶

---

⁴⁴ Tamże, s. 158; J. Dobrzański, *Z dziejów walki o szkołę elementarną w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku*, „Studia Pedagogiczne”, t. III, 1956, s. 234.

⁴⁵ APL, GWL, sygn. 732, k. 378, 386-386v.

⁴⁶ Tamże, k. 1-2v; APL. GWL, sygn. 285, k. 4-6, 8-8v, 11; *Walka caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim w latach 1831-1870. Materiały źródłowe*, wybór,stęp i oprac. K. Poznański, Warszawa 1993, s. 329.

O posadę nauczyciela w 1834 r. starał się Wincenty Galiński. Jednak władze nie uwzględniły jego podania i skierowały go do Lubartowa. Do szkoły łączyńskiej zaliczanej do lepiej sytuowanej przeniesiono z Tarnogóry Ostrowskiego.⁴⁷

Wojciech Ostrowski urodził się 20 kwietnia 1802 r. w Gielniowie, obwodzie opaczynskim, województwie sandomierskim. Był synem katolików Ludwika i Anny z Sadkowskich. Pochodził ze stanu szlacheckiego.⁴⁸ Nauki początkowe pobierał w Radomiu. Skończył 6 klas szkoły wojewódzkiej. W 1827 r. udał się na praktykę do Instytutu Puławskiego, gdzie uczęszczał na wykłady z pedagogiki i metodyki. Świadectwo otrzymał 1 kwietnia 1828 r. 10 maja 1828 r. z upoważnienia komisarza obwodu krasnostawskiego objął posadę nauczyciela szkoły elementarnej w Tarnogórze. Patent na nauczyciela stałego tejże placówki otrzymał 9 września 1833 r. W lipcu 1834 roku złożył egzamin przed radą Gimnazjum Wojewódzkiego w Lublinie na nauczyciela szkół obwodowych. Jednak decyzją KRSWDiOP z dn. 29 października 1834 r. nie został powołany na to stanowisko ze względu na zbyt małe kwalifikacje.

9 października 1834 r. otrzymał skierowania do pracy w szkole elementarnej w Łęcznej jako zastępca nauczyciela. Patent otrzymał 30 listopada / 12 grudnia 1836 r.⁴⁹

Osiągał dobre wyniki w nauce, był wzorem powinności nauczycielskich. Według opiekuna szkoły „dość jest moralny, gorliwość zaś jego i pilność w wykładaniu nauk jest nienaganna”, „nawet z prawdziwą korzyścią w szkołach wyższych mógłby je dawać”. Został przedstawiony do nagrody „za poświęcenia się w nauczaniu”.⁵⁰ Podczas pracy w Łęcznej kilkakrotnie korzystał z urlopów: 10-dniowego w 1838 r. na okres świąt Bożego Narodzenia oraz w 1852 r. w celu wyjazdu do Radomia i Warszawy „w bardzo ważnym interesie familijnym”. W 1846 r. udzielono mu zgody na 15 dni urlopu na załatwienie spraw rodzinnych (jego córka wstępowała do zakonu).⁵¹

---

⁴⁷ J. Dobrzański, *Ze studiów nad szkolnictwem elementarnym...*, s. 138.

⁴⁸ Z. Małecki, dz. cyt., s. 62 – podaje że był mieszczaninem.

⁴⁹ APL, GWL, sygn.732, k. 80-80v; APL, RGL, Adm., sygn. 304, k. 7, 15-15v, 17, 41; E. Podgórska, dz. cyt., s. 79.

⁵⁰ APL, GWL, sygn. 732, k. 264. Opiekun szkoły elementarnej do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 8/20.06.1837 r.; APL, GWL, sygn. 304, k. 15; tamże, k. 29. Opiekun szkoły elementarnej do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn.25.06/5.07.1841 r.

⁵¹ APL, GWL, sygn. 732, k. 276; APL, RGL, Adm., sygn. 304, k. 25, 42.

II. 3. Życiorys Wojciecha Ostrowskiego.

Opis życia

80

Ja Wojciech Ostrowski urodzony dnia 30 kwietnia 1808.
w Mieście Gielniowie Obwodzie Opatowskim Woknałowie
Sandomierskim a Podruwa Siedulka i stomy x Pałkowickich
Ostrowskich, Stana Saluskiego, Polacy Przymisła kato-
lickiej, powiatowa Naudi Wpobiaratem w Kłodzku uchen-
cystem talowem wstanie męzkie - Następnie po uchenowaniu
Świat i wyzyskanie Świadectwa imoleńskiego pobytu w Kłod-
zie x zwolij x pędziami kłótkami, cor 1824 w Opatowach kłó-
skich Lipca udatem się na pudyte do Instytutu Pa-
tańskiego, gdzie na Nowie Pracyomym uchenowaniem uchen-
stwa niektorych przedmiotów w Kłodzie uchenowem Celem
tamij, a pudyte uchenowem się uchenowem pedagogii
i Metodologii stoytem Celem pudyte
Instytutu i Nauzy uchenowem, na stoyte uchenowem
uchenowem pudyte 1. kwietnia 1828. r. # 31. Dalsz
uchenowem się Nauzy uchenowem w Cernogore uchen-
powanniem uchenowem Obwod uchenowem
Święgo r. 10. Maja 1828. r. # 32. - dalsz uchen-
wanniem pudyte Komisji Pracyomym uchenowem
i. O. P. uchenowem. uchenowem 32. r. # 36. r. r. 21.
Pudyte 1829. # 40. pudyte 8. uchen-
dnia 1833. # 15. uchenowem Nominacja na
uchenowem Natchyniela pudyte Dyrektora
uchenowem Lubelskiego uchenowem sta tego tak
pudyte, uchenowem uchenowem uchenowem, uchen-
uchenowem uchenowem uchenowem uchenowem. - uchen-
w Mieszku Lipca uchenowem Examen do uchen-
Obwodowijch pudyte Kłoda uchenowem, uchen-
gody uchenowem pudyte uchenowem Pracyomym, i M.
D. i. O. P. uchenowem pudyte uchenowem uchen-
nia w Matematyce, uchenowem pudyte uchen-
Kłoda, do Mieszku Lipca uchenowem uchen-
uchenowem uchenowem uchenowem uchen-

Źródło: APL. GWL, sygn. 732, k. 80-80v.

II. 4. Mianowanie Kazimierza Szczutko na nauczyciela szkoły elementarnej w Łęcznej.

17
99
PAŁAZIENNIK 18 80
 20743
 Wypis z protokołu posiedzenia
 Rady Wychowania Publicznego.
 (z dnia 26 września 1860 roku
 w Pałazienniku)

W skutku przedstawienia Dyrektora Gimnazjum
 Gubernialnego w Lublinie z dnia 27 września r. b.
 N° 1453 Kurator na posiedzeniu Rady Wychowania
 w dniu 26 września r. b. w Pałazienniku
 przeznaczył Kazimierza Szczutko
 dotychczasowego Nauczyciela Szkoły Elementarnej
 w m. Ciemierniach Powiecie Lubelskim
 na Nauczyciela Szkoły Elementarnej
 w m. Łęcznej w tymże Powiecie

z wynagrodzeniem stałym oznaczonym do dnia wprowadzenia
 w wykonanie powyższej translokacji na zasadzie niniejszej
 decyzji licząc się mającym, wypłatę którego Rząd Gubernialny
 Lubelski zarządził w ten sposób
 aby Nauczyciel powyższy żadnej pracy w związku z
 tą zmianą nie miał.

Na zgodność z Protokołem Rady Wychowania
 Zarządzący Wojewiatem
 Rada Stanu K. W. Cesa

Do
 Rady Gubernialnej
 Lubelskiej
 S. L. 3

Kazimierz Szczutko
 Rada Dworu
 N° 9409.

Źródło: APL. GWL, sygn. 732, k. 394.

Pracując w Łęcznej kierował prośby do dyrektora gimnazjum w Lublinie o przeniesienie na inną posadę. W 1836 r. zwrócił się z prośbą o powtórzenie egzaminu na nauczyciela obwodowego oraz o pierwszeństwo w przypadku wolnego etatu w szkole w Janowie „jeśli tam jest wyższa pensja”. W 1838 r. prosił o przeniesienie do szkoły elementarnej w Hrubieszowie, ponieważ z łączyńskiej pensji trudno mu było utrzymać pięcioro dzieci. W następnym roku starał się o translokację do szkoły elementarnej w Lublina, natomiast w czerwcu 1841 r. do Szczebrzeszyna. Chciał sam „wyżej własne dzieci edukować, pozbawione nauki” gdyż nie było go stać opłacać edukację dla nich w Lublinie.⁵²

Był dwukrotnie żonaty. Ze związku z Józefą ze Szczygielskich miał syna Ignacego Romualda. Z drugiego małżeństwa z Józefą z Kapciów miał czworo dzieci: Henryka Kajetana, Franciszkę Mariannę, Florydę Lucynę oraz Zdzisława Wincentego.⁵³

Pod koniec życia „oddawał się nałogowemu pijaństwu ze zgorzeniem dla dzieci i zaniedbywaniu udzielania dla nich nauk”. Rodzice zagrozili nawet, że dopóki on będzie nauczycielem nie będą posyłać dzieci do szkoły. Wojciech Ostrowski zmarł 9/21 lutego 1856 roku.⁵⁴

W czasie niedomagania Ostrowskiego przez dwa tygodnie zastępował go Paweł Kuropatwiński. Opiekun szkoły prosił aby pozostał on na zastępstwie do końca roku.

Określił go jako „człowieka znającego ten fach, spokojnego, trzeźwego i lubianego od wszystkich mieszkańców miasta”.⁵⁵

Kolejnym nauczycielem został Józef Nowakowski. Pobierał on nauki początkowe w szkole wydziałowej w Białej w 1829 r. W 1831 r. był nauczycielem prywatnym. W następnym roku odbył aplikację w kancelarii burmistrza miasta Wiśnice. Pełnił także funkcje pisarza przy magistracie miasta Janowa – świadectwo otrzymał 3/15 lutego 1837 r. 27 stycznia/8 lutego 1839 r. złożył egzamin na nauczyciela elementarnego. Od 8/20 marca 1839 r. był pedagogiem w mieście Sarnaki, pow. bialski z pensją 69 rs (540 złp), od 24 lutego/8 marca 1841 r. w Janowie, pow. bialski. Otrzymywał tam wynagrodzenie w wysokości 90 rs, a od 20 grudnia/ 1 stycznia 1847/8 r. do zamknięcia szkoły (powstała szkoła unicka) 16/28 lutego 1854 r. – 99 rs. Następnie od 3/15 maja 1855 r. z pensją 60 rs był pedagogiem w Kodniu, pow. bialski. 12/24 kwietnia 1856 r. Kurator Okręgu Naukowego Warszawskiego wyznaczył go na nauczyciela szkoły elementarnej w Łęcznej. Do miasta przybył miesiąc później.

Miał czworo dzieci: córkę Albinę (ur. 1848 r.) oraz synów: Romualda (ur. 1850 r.), Józefa (ur. 1852 r.) i Wojciecha (ur. 1854 r.). Zmarł na posadzie w Łęcznej 28 lipca/ 9 sierpnia 1860 r. o godz. 10.⁵⁶

---

⁵² APL, GWL, sygn. 304, k. 15, 17, 31, 23, 27.

⁵³ APL, GWL, sygn. 732, k. 372v.

⁵⁴ Tamże, k. 295. Opiekun szkoły elementarnej do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 10/22.11.1855 r.; *tenże*, k. 299.

⁵⁵ Tamże, k. 300. Opiekun szkoły elementarnej do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 10/22.02.1856 r.

Następnym pedagogiem został Kazimierz Sztuczko. Urodził się 2 marca 1819 r. w mieście Nieszawa w guberni mazowieckiej. Rodzice Kasper i Marianna byli wyznania rzymsko-katolickiego. Pochodził ze stanu mieszczańskiego. Początkowe nauki pobierał w szkole elementarnej w Nieszawie. Ukończył 4 klasy szkoły obwodowej w Lipnie. W latach 1838-1839 pobierał nauki w Instytucie Nauczycieli w Łowiczu, gdzie uzyskał stypendium. Od 3 października 1841 r. był nauczycielem w rządowej szkole elementarnej w Kryłowie, pow. hrubieszowski, od 20 października/1 listopada 1847 r. w Grabowcu. Następnie pracował w mieście Czemierniki, pow. lubelski. Kurator na posiedzeniu Rady Wychowania wyznaczył go na nauczyciela w szkole elementarnej w Łęcznej 26 września/8 października 1860 r. Przybył on do Łęcznej 18/30 listopada. Jego praca oceniana była pozytywnie⁵⁷.

4. Program nauczania i jego realizacja

Po upadku powstania listopadowego wprowadzono w 1833 r. tymczasową ustawę szkolną wzorowaną na rosyjskiej z 1828 r. Od tej pory szkoła miała utrzymywać nowy porządek polityczny, kształcić i wychowywać młodzież „stosownie do stanu i przyszłych potrzeb uczniów”. Program nauczania obok religii obejmował naukę czytania i pisania w języku polskim oraz cztery działania arytmetyczne. Nadobowiązkowo można było uczyć wiadomości z zakresu gospodarstwa wiejskiego, rysunku, miar, wag i pieniędzy oraz podstaw geometrii. Dzieci zarówno chłopskie jak i mieszczańskie miały zdobyć wiedzę stosowną do ich stanu. 31 sierpnia 1840 r. zaczęła obowiązywać nowa ustawa szkolna. Zalecała ona wprowadzenie nauczania języka rosyjskiego. Oficjalny program realizowany był dość dobrowolnie. Treści nauczania w szkołach były bardzo różne i zależały od kwalifikacji merytorycznych i metodycznych nauczyciela.

Również instrukcja szkolna dla nauczycieli nakazywała, aby przekazywane uczniom tego typu szkół wiadomości były nieobszerne „bo obręb przyszłego ich działania ograniczony jest jednostajnością życia”⁵⁸.

Szkoły elementarne zgodnie z zarządzeniem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych o Oświecenia Publicznego z 21 lutego 1834 r. podlegały nie tylko władzom państwowym, dyrektorom szkół wojewódzkich i inspektorom szkół obwodowych, ale także opiekunowi szkoły. Określano go mianem „stróża szkoły”. Instytucję tę wprowadzono na miejsce dozorów szkolnych istniejących od 1808 r. Opiekun miał nadzorować szkołę i nauczyciela, dbać aby wszystko odbywało się zgodnie z zaleceniami władz. W ramach obowiązków pod swoją pieczę miał „wszelkie papiery i akta po rozwiązaniu dozoru szkolnym, remanenta pieniężne, zgoda wszelką własność szkoły”. Dysponował również funduszem szkolnym przekazywanym ze składki za pośrednictwem kasy miejskiej. Dokonywał instalacji nauczyciela,

⁵⁶ Tamże, k. 311, 321v, 322, 327, 337, 393; APL. GWL, sygn. 299, s. 4-6; APL. RGL. Adm., sygn., 833, k. 83, 225v; Z. Małecki, *dz. cyt.*, s. 238-239.

⁵⁷ APL, GWL, sygn. 348, k. 7, 12, 14; APL. GWL, sygn. 732, k. 394. Wypis z protokołu posiedzenia Rady Wychowania Publicznego z dn. 26.09/8.10.1860 r. *Tamże*, k. 396; Z. Małecki, *dz. cyt.*, s. 72, 181, 241-242.

⁵⁸ Z. Małecki, *dz. cyt.*, s. 36-37; J. Dobrzański, *Ze studiów nad szkolnictwem elementarnym...*, s. 92.

zapoznawał go z obowiązkami, odbierał przysięgę składaną na wierność cesarzowi i jego następcy oraz deklarację o nienależeniu do tajnych towarzystw.

Opiekunem mógł by miejscowy dziedzic, urzędnik lub jak w przypadku Łącznej proboszcz. Funkcję tę pełnił przez cały omawiany okres Maksymilian Wrzesniewski – proboszcz parafii rzymsko-katolickiej. W 1839 r. utworzono Okręg Naukowy Warszawski, podporządkowany Ministerstwu Oświaty w Petersburgu. Oznaczało to zniesieni odrębności szkolnictwa w Królestwie⁵⁹.

W szkole elementarnej w Łącznej podobnie jak w innych tego typu placówkach w nauczaniu stosowana była metoda Bella-Lankastra. Polegała ona na wzajemnym nauczaniu. Dzieci dzielono na dziesięcioosobowe grupy w których starsi uczniowie zw. monitorami umiający czytać, pisać i liczyć przygotowani uprzednio przez nauczyciela przekazywali wiedzę młodszym kolegom. Do w/w metody przygotowano komplet 48 tekturowych tablic służących do nauki czytania, który kosztował 8 złp (równowartość 40-50 kg pszenicy).⁶⁰

W 1820 r. komisarze obwodowi w odpowiedzi na zapytanie RKSWiP wysłane do komisji wojewódzkich wskazali m.in. Łączną do wprowadzenia metody Bella-Lankastra. Szkoła posiadała odpowiednie pomieszczenia. Utrudnieniem natomiast był brak funduszy na zakup odpowiedniego sprzętu szkolnego i pomocy naukowych.⁶¹

Rok szkolny obejmował dwa półrocza. Nauka odbywała się w dwóch klasach. Lekcje zaczynały się i kończyły modlitwą. Nauka trwała 3 – 4 godziny rano oraz 2 lub więcej po południu. Zajęcia prowadził jeden nauczyciel. Natomiast wykłady z moralności i religii miał miejscowy proboszcz.

W oddziale pierwszym Łęczyńskiej szkoły uczniowie poznawali podstawowe artykuły wiary, zasady moralności, zaczęli czytać i pisać po polsku i rosyjsku, tłumaczyli niewielkie zdania z rosyjskiego, poznawali liczby. W oddziale drugim uczyli się wszystkich przykazań wiary i nauki moralności, dobrze opanowywali czytanie, pisanie oraz tłumaczyli teksy w dwóch językach, uczyli się gramatyki Grecza, wykonywali cztery działania arytmetyczne proste i dwa różnogatunkowe, poznawali miary, wagi i monety, historię, geografę Rosji. Uczyli się różnych deklamacji oraz śpiewu hymnu „Boże chroń cara”. W roku szkolnym 1839/1840 w programie nauczania znalazły się tłumaczenia, ćwiczenia i rozbiory zdań z języka łacińskiego. Wspólnie dla wszystkich uczniów była prowadzona nauka o zdrowiu. Wypełniając obowiązki religijne uczniowie trzy razy do roku uczestniczyli w rekolekcjach i spowiadali się. Nie praktykowano ogrodnictwa z powodu braku ogrodu szkolnego ani robót ręcznych ze względu na brak odpowiedniego planu. Zgodnie z „Instrukcją dla dozorów i nauczycieli odnośnie zasad sporządzania raportów o szkołach elementarnych” wydaną 6 maja 1817 roku przez KRWRiOP miały odbywać się dwa egzaminy – półroczny popis

---

⁵⁹ Z. Małecki, *dz. cyt.*, s. 126-127; J. Dobrzański, *Sprawa rozbudowy publicznych szkół elementarnych ...*, s. 148; tenże, *Z dziejów walki o szkołę elementarną...*, s. 253; tenże, *Ze studiów nad szkolnictwem elementarnym...*, s. 91, 96, 125.

⁶⁰ A. Winiarz, *Szkolnictwo Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (1807-1831)*, Lublin 2002, s. 122-123.

⁶¹ J. Dobrzański, *Ze studiów nad szkolnictwem elementarnym...*, s. 87-88.

na początku marca, roczny zaś w końcu lipca. W Łęcznej pierwszy miał miejsce 10 kwietnia. Wiosenny termin był spowodowany zaprzestaniem uczęszczania dzieci do szkoły z powodu prac polowych. Drugi egzamin odbywał się w końcu lipca, a od 1840 roku w czerwcu przy obecności proboszcza – opiekuna szkoły, burmistrza i członków magistratu, rodziców oraz gości. Wyniki sprawdzianów był dowodem wyników pracy nauczyciela.⁶²

Szkoła elementarna przeznaczona była dla młodzieży męskiej i żeńskiej, każdej narodowości i wyznania. Uczyły się w niej dzieci warstw najbiedniejszych: rzemieślników, robotników, rolników, służących. Ziemianin lub urzędnik zatrudniał do nauczania własnych dzieci nauczyciela prywatnego.

Liczbę uczniów oraz ich postępy w nauce przedstawia tabela 7. Obrazuje ona doskonale niewielkie zainteresowanie kształceniem. Tylko niewielka liczba dzieci zdolnych do pobierania nauk była zapisywana do szkoły. Niestety większość z nich nie kończyła nauki. Przeważali uczniowie słabi lub mierni, niewielu osiągało zadawalające wyniki w nauce.

Tab. 7. Uczniowie szkoły elementarnej w Łęcznej w latach 1837-1860.

Rok	Liczba uczniów													
	Zapisanych do szkoły			Zdolnych do pobierania nauk			ukończyli szkołę	oddalił się	celujących	do brych	dostatecznych	miernych	słabych	otrzymali pochwały i nagrody
	uczniów	uczennic	razem	chłopców	dziewcząt	razem								
1837	46	20	66	84	77	161	12	54	26	-	-	16	26	18
1838	30	14	44	126	95	221	6	38	6	-	-	19	19	4
1839	26	9	38	126	95	221	16	19	13	-	-	6	6	6
1840	25	11	36	122	94	216	11	25	14	-	-	7	15	4
1841	19	18	37	146	115	261	9	28	4	-	-	10	23	5
1845	38	25	63	190	148	338	15	47	34	-	-	15	14	7
1846	54	31	85	-	-	-	9	59	38	-	-	20	18	-
1847	-	-	72	-	-	-	11	60	3	8	20	21	20	-
1848	-	-	82	-	-	-	10	59	4	13	18	26	21	-
1849	42	23	65	-	-	-	10	50	7	19	13	13	13	-
1850	47	22	69	-	-	-	6	42	5	10	15	25	14	-
1851	48	31	79	-	-	-	16	49	8	30	14	10	16	-
1852	56	40	96	-	-	-	16	80	5	24	14	23	30	-
1853	51	32	83	-	-	-	18	65	6	13	16	17	31	-
1854	56	31	87	-	-	-	19	68	6	19	19	18	25	-
1860	42	20	62	-	-	-	-	-	4	46	-	10	6	-

Źródło: APL, GWL, sygn. 733, k. 11v-12. Wykaz o szkole elementarnej w mieście Łęcznej egzystującej z dn. 12.06.1837 r.; tamże, k. 20v-21, 34v-35, 62v-63, 91v-92, 107v-108, 169v-170. Wykaz o stanie szkoły elementar-

⁶² APL, GWL, sygn. 732, k. 26v; APL, GWL, sygn. 733, k. 11v, 20v-21, 42, 62v, 92, 108, 169v-170; A. Wi-niarz, dz. cyt., s. 117.

nej rządowej w mieście prywatnym Łęczna (...) za rok szkolny 1837, 1838, 1839, 1840, 1840/1841, 1844/1845; tamże, k. 184, 208, 230, 244, 263, 280, 296, 328, 342. Zdanie sprawy o stanie szkoły elementarnej w mieście Łęczna z dwóch oddziałów składającej się podług metody wzajemnego uczenia za rok 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853/1854, 1854/1855; tamże, k. 186-187, 228-229, 262, 271, 282v, 297v, 302, 311v, 316, 332, 346. Wyszczególnienie statystyczne szkoły elementarnej rządowej w mieście Łęczna (...) za rok szkolny 1845/1846, 1847/1848, 1849/1850, 1850/1851, 1851/1852, 1852/1853, 1853/1854, 1854/1855; tamże, k. 353. Sprawozdanie roczne szkoły elementarnej miasta Łęczna za rok szkolny 1859/1860.

Przepisy wskazywały aby do szkoły elementarnej chodziły dzieci w wieku od 6 do 12 lat. W rzeczywistości przepis ten nie był przestrzegany.

Strukturę wiekową i społeczną uczniów obrazuje tabela 8. Do szkoły łączyńskiej uczęszczały dzieci w wieku od 6 do 19 lat głównie wyznania rzymsko-katolickiego. Młodzież wyznania mojżeszowego uczęszczała do szkół prywatnych tzw. chederów. W 1852 r. na 96 osób zapisanych do szkoły znajduje się tylko jedno nazwisko żydowskie. Struktura społeczna łączyńskich uczniów przedstawia się następująco: 86 osób stany mieszczański, 9 – szlachecki, 1 – wiejski. Dowodzi to, iż szkoła służyła przede wszystkim dzieciom mieszczan łączyńskich.

Tabela 8. Lista dzieci zapisanych do szkoły elementarnej w Łęcznej w 1852 r.

Imię i nazwisko	Wiek	Pochodzenie
Kajetan Klimkiewicz	13	mieszczański
Emilian Zawisza	9	mieszczański
Ignacy Ostrowski	14	szlachecki
Leon Daszkiewicz	7	szlachecki
Wiktor Kwiatkowski	9	mieszczański
Damian Wilkowski	6	mieszczański
Jan Dylewski	7	mieszczański
Wiktor Staier	8	mieszczański
Leonard Niespodziewański	8	mieszczański
Jan Miszczak	6	mieszczański
Michał Hołowiński	9	mieszczański
Wiktor Majewski	13	mieszczański
Aleksander Niespodziewański	10	mieszczański
Jan Hołowiński	7	mieszczański
Michał Wilkowski	7	mieszczański
Franciszek Dąbkowski	9	szlachecki
Feliks Ciołek	11	mieszczański
Piotr Hołowiński	10	mieszczański
Jan Jaczyński	8	mieszczański
Antoni Szyszka	13	mieszczański
Franciszek Rożenek	7	mieszczański
Ludwik Rożenek	11	mieszczański
Jan Więckowski	9	mieszczański
Aleksander Daszkiewicz	8	szlachecki
Józef Spotowski	11	mieszczański
Franciszek Spotowski	8	mieszczański
Antoni Miszczak	12	mieszczański

Stanisław Ruszczyk	9	mieszczańskie
Kazimierz Jasionka	11	mieszczańskie
Jan Sierpiński	12	mieszczańskie
Andrzej Małecki	13	mieszczańskie
Jan Witkowski	10	mieszczańskie
Mikołaj Wasilewicz	10	mieszczańskie
Leon Wasilewicz	11	mieszczańskie
Józef Wójcik	8	mieszczańskie
Franciszek Szostakiewicz	10	mieszczańskie
Józef Witkowski	7	mieszczańskie
Ignacy Misiewicz	10	mieszczańskie
Ludwik Kalinowski	7	mieszczańskie
Henryk Samborski	9	mieszczańskie
Franciszek Komarowski	10	mieszczańskie
Leon Dąbrowski	10	mieszczańskie
Michał Plechawski	9	mieszczańskie
Franciszek Wasilewicz	8	mieszczańskie
Franciszek Misiewicz	13	mieszczańskie
Kasper Witkowski	14	mieszczańskie
Michał Romanowski	9	mieszczańskie
Paweł Puchacz	11	wiejskie
Józef Dylewski	8	mieszczańskie
Franciszek Lifinik	7	mieszczańskie
Piotr Zieliński	12	szlacheckie
Jakub Staszewski	7	mieszczańskie
Tomasz Wnukiewicz	8	mieszczańskie
Jojne Rabinowicz	13	mieszczańskie
Józef Hopczyk	19	szlacheckie
Aleksander Zalewski	-	szlacheckie
Marianna Ostrowska	8	szlacheckie
Aurelia Bartolewska	8	szlacheckie
Balbina Zawisza	8	mieszczańskie
Sabina Haier	10	mieszczańskie
Teofilia Haciewicz	9	mieszczańskie
Józefa Łyżkowska	13	mieszczańskie
Aleksandra Łyżkowska	12	mieszczańskie
Marianna Dylewska	11	mieszczańskie
Marianna Witkowska	10	mieszczańskie
Emilia Kalinowska	10	mieszczańskie
Marianna Patronowicz	8	mieszczańskie
Józefa Hołowiońska	11	mieszczańskie
Julia Niespodziwańska	11	mieszczańskie
Marianna Ruszczyk	10	mieszczańskie
Franciszka Romanowska	11	mieszczańskie
Waleria Jasionkówna	12	mieszczańskie
Marcela Wnukiewicz	10	mieszczańskie
Marianna Pawłowska	10	mieszczańskie
Józefa Kowalska	8	mieszczańskie
Kornelia Kalinowska	12	mieszczańskie
Katarzyna Komarnicka	13	mieszczańskie

Antonia Haciewicz	13	mieszczańskie
Katarzyna Jaczyńska	8	mieszczańskie
Teofilia Pik	12	mieszczańskie
Paulina Haier	12	mieszczańskie
Józefa Pilecka	8	mieszczańskie
Ewa Dubicka	8	mieszczańskie
Marianna Szyszka	10	mieszczańskie
Marianna Mościcka	8	mieszczańskie
Katarzyna Mościcka	6	mieszczańskie
Barbara Zakrzewska	11	mieszczańskie
Marianna Dubicka	8	mieszczańskie
Karolina Medyńska	8	mieszczańskie
Katarzyna Witkowska	7	mieszczańskie
Marianna Wasilewicz	9	mieszczańskie
Józefa Rożenek	12	mieszczańskie
Franciszka Sierpińska	7	mieszczańskie
Aleksandra Stopczyk	7	mieszczańskie
Anna Spotowska	-	mieszczańskie

Źródło: APL, GWL, sygn. 733, k. 298-298v.

Realizację programu utrudniała ciągle płynna i zmieniająca się frekwencja dzieci. W szkołach jednoklasowych ich ogromna większość nie docierała do oddziału drugiego. Stała absencja uczniów obniżała poziom nauczania. Na wiosnę i jesienią dzieci nie chodziły do szkoły ponieważ rodzice zatrudniali je przy pracach w polu lub przy pasaniu bydła i trzody. Utał się pogląd, że do szkoły należy iść po pierwszych mrozach. Zimą jednak duży problem stanowił brak odpowiedniego ubrania. Rodzice nie zawsze mogli sobie pozwolić na kupno ciepłej odzieży dla dzieci.

Z problemem frekwencji borykała się także szkoła w Łęcznej.

Spisy uczniów podawane w raportach nie oznaczają, że podana liczba dzieci stale chodziła do szkoły. Wiele dzieci rozpoczynało naukę w różnych terminach od początku września do końca listopada. 8 listopada 1837 r. do szkoły zapisanych było tylko 10 chłopców i 5 dziewcząt.⁶³ Uczęszczały one nieregularnie, często tylko w zimie. Niektórzy z uczniów opuszczali sześćdziesiąt kilka, a w skrajnych przypadkach nawet osiemdziesiąt i więcej dni nauki. Niestety nauczyciel nie mógł zapobiec takiej sytuacji. Podczas kontroli mającej miejsce w czerwcu 1838 r. dyrektor Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie zastał w szkole tylko 6 uczniów na 44. Komisja Wojewódzka Lubelska a także dyrektor gimnazjum zalecali zachęcanie mieszkańców do posyłania dzieci do szkoły „szczególnie w chwilach od pracy rolnej wolnych”. Problemy z frekwencją potwierdzają kilkakrotne raporty opiekuna szkoły kierowane do dyrektora gimnazjum w Lublinie. W jednym z nich pojawia się nawet propozycja kary za nie posyłanie dzieci do szkoły w wysokości 2 złp dziennie.⁶⁴

⁶³ APL, GWL, sygn. 733, s. 27, 30.

⁶⁴ APL, GWL, sygn. 732, s. 156, 159-159v; APL, GWL, sygn. 733, k. 3. Opiekun szkoły elementarnej w Łęcznej do dyrektora Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie z dn. 21.01.1837 r.; tamże, k. 35, 50v, 65, 287.

Kolejnym problemem utrudniającym nauczanie był brak książek. Ostrowski nauczyciel w raporcie do dyrektora gimnazjum gubernialnego prosił o ponaglenie mieszkańców miasta do zakupienia nowych książek, stosownych do rozporządzenia. Rodzice woleli nie posyłać dzieci do szkoły niż „kilkadziesiąt wyda groszy na nową książkę”. Zakazanego *Elementarza polskiego* Wolskiego używali: Józef Medyński, Apollonia Zakrzewska, Józef Rożenek, Franciszka Kalinowska, Marianna Komarowska, Anna Wójcicka i Andrzeja Chaciewicza.⁶⁵

Osiągnięcia najlepszych uczniów doceniane były nagrodami książkowymi, co przedstawia tabela 9. W 1842 r. nauczyciel Ostrowski chciał przyznać uczniom po dwie pozycje. Dla szkoły elementarnej *Wypisy polskie* Zakrzewskiego i *Naukę zdrowia*, natomiast dla niedzielnej *Technologii* i *Naukę religii* Leonarda lub *Pana Macieja z Jędrzychowa*. W odpowiedzi dyrektor Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie odpisał, że na nagrody przewidziana jest książka *Krótki zbiór wiadomości dla kończących nauki początkowe* wydana przez Dominika Puchalskiego w cenie 60 kop.⁶⁶

Tab. 9. Wykaz uczniów szkoły elementarnej w Łęcznej nagrodzonych za postępy w nauce w latach 1844-1857.

Rok	Imię i nazwisko	Tytuł otrzymanej książki	Wartość książki
1845	Wójcicka Agnieszka	Nowe powiastki dla dzieci przez Józefa Prusinka oprawione w skórę z roku 1845.	82½ kop.
	Misiewicz Kajetan	Nauka dla włościan oprawiona w skórę.	67½ kop.
1846	Boratyński Ferdynand	Rozrywki z historii naturalnej ozdobione wielu rycinami tłum. z fr.	-
	Wójcicka Agnieszka	Małe powieści dla dzieci przez Leśniewskiego.	-
1847	Ostrowski Feliks	Cnota chłopczyka wynagrodzona powieść dla dobrych dzieci.	-
	Kowalski Antoni	Podarunek wuja dla kuzynów czyli 6 powieści moralnych.	-
1848	Kowalski Antoni	Waław Norwsztyn czyli iza nie ginie darmo. Powieść narodowa z XVIII w. przez Karola Ostapowicza w 2 tomach w Wilnie wydana w 1841 r.	1 rs.
	Ostrowski Feliks	Małe powieści dla dzieci przez Leśniewskiego.	50 kop.
1854	Spotowski Józef	Wypisy polskie Maksymiliana Łysakowskiego cz. 1 z oprawą.	75 kop.
	Hajer Wiktor	Kniga do czytania z oprawą.	30 kop.
	Zawisza Balbina	Modlitwa Pańska.	22½ kop.
	Wiłkowska Marianna	Modlitwa Pańska.	22½ kop.

⁶⁵ APL, GWL, sygn. 732, k. 135, 153, 278.

⁶⁶ Tamże, k. 195-195v.

1857	Hajer Wiktor	Książka czytania i rachunków i użytku szkół elementarnych.	-
	Miszczak Jan	Kruga dla uczenia i zdań Dąbrowskiego.	-
	Bartolewski Zbigniew	Wypisy polskie przez Łyszkowskiego cz. 1.	-
	Różyczki Stanisław	Zasady poprawnego czytania i pisania po polsku Sierocińskiego.	-
	Maciejewska Paulina	Modlitwa Pańska czyli „Ojcze nasz” przez księdza Fakowskiego.	-
1861	Jan Stabodziński	Opowiadania z pism polskich.	-
	Józef Rożenek	Mały żebrak.	-
	Aleksander Witkowski	Przewodnik do uczenia się rachunków.	-
	Franciszek Niespodzie- wański	Nauka gospodarstwa wiejskiego podług za- sad praktycznego rolnictwa	-
	Agnieszka Komarowska	Powieść moralna dla włościan.	-

Źródło: APL, RGL. Adm., sygn. 833. (brak paginacji). Lista imienna uczniów którzy otrzymali nagrody w roku szkolnym 1844/1845. Imienna lista uczniów nagrodzonych za 1846 r., 1847 r., 1848 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 29v. Lista nagrodzonych w 1854 r.; tamże, k. 142. Wykaz nagrodzonych za rok szkolny 1856/1857; APL, GWL, sygn. 733, k. 364. Lista uczniów i uczennic nagrodzonych w 1861 r.

W 1845 r. książki przeznaczone na nagrody zakupione zostały u kramarza Jana Złochowskiego.⁶⁷

5. Wyposażenie

Skromne wyposażenie w meble i pomoce naukowe świadczy najwymowniej, że szkoła dawała podstawową wiedzę wykładaną przez nauczyciela, która opanowywana była metodą pamięciową. Standardem był stół i krzesło dla nauczyciela, ławki bez oparcia dla uczniów oraz tablica na stojaku lub przymocowana do ściany.

Stan wyposażenia szkoły elementarnej w Łęcznej w latach 1843-1864 przedstawia wykaz utensyliów placówki (Tab. 10).

W 1836 r. jedynym wyposażeniem szkoły była tablica do rachunków oraz dwa stoły „w miernym stanie”. Nie było biblioteki przyszkolnej ani funduszy na książki, których potrzebę zakupu wskazywał opiekun.⁶⁸

W szkole brakowało także ławek. Wykaz kosztów na ten cel w wysokości 6 rs 24½ kop. został sporządzony przez budowniczego i potwierdzony przez komisarza obwodu lubelskiego dn. 24.01/5.02.1840 r. Jednak nie wyznaczono funduszy.⁶⁹ Sprawa ta w materiale archiwalnym pojawia się ponownie w 1849 r. W wykazie kosztów widnieje kupno ławki, stołków i stołów oraz oprawa dziennika szkolnego na kwotę 8 rs 50 kop. z funduszy etatu szkolnego pozostawionych do dyspozycji RGL.⁷⁰

⁶⁷ APL, RGL. Adm., sygn. 832, (brak paginacji). Zaświadczenie o zakupie książek z dn. 12/24.06.1845 r.

⁶⁸ APL, GWL, sygn. 732, k. 10, 35, 39v, 40.

⁶⁹ APL, RGL. Adm., sygn. 832, k. 2. Dyrektor Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie do RGL z dn. 31.07/12.08.1847 r.

⁷⁰ Tamże, k. 96v. RGL do kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego dn. 23.11/3.12.1849 r., 31.07/12.08.1847 r.

W 1851 r. opiekun szkoły odebrał tablice abecadłowe. Stare zniszczone zostały podczas pożaru w poprzednim roku. W tym też roku do biblioteki zostały zakupione następujące dzieła: „Nauka chrześcijańska”, „Rady dla włościan pod względem zastosowania zdrowia”, „Powieści moralne dla włościan” i „Geografia początkowa”.⁷¹

W 1855 r. ksiądz Wrześniewski wystosował prośbę, aby za oszczędności w kwocie 30 rs. 88½ kop. zakupić brakujące książki do biblioteki. Na liście znalazły się: *Artrytyka Radomejskiego, Wykazy z pisarzy polskich, Książka czytania i rachunków, Historia święta, Katechizm mały dla młodzieży, Przypisy szkolne co do karania, Wzory kaligraficzne, Wzory rysunkowe*.⁷²

Od 1856 r. Zarząd Okręgu Naukowego Warszawskiego za pośrednictwem redakcji zaprenumerował pismo „Czytelnia Niedzielną”. Wychodziło on w Warszawie w cenie 2 rs. Szkoła łącznińska była jedną z 17 w guberni lubelskiej, która otrzymywała w/w tytuł. Od 1862 r. rozpoczęto prenumeratę tygodnika pt. „Kmiotek”. Cena 1 egzemplarza periodyku wynosiła 1 rs Natomiast w 1863 r. biblioteka szkolna wzbogaciła się o *Przewodnik do rachunku pamięciowego* w cenie 35 kop.⁷³

Tab. 10. Utensylia szkoły elementarnej w Łęcznej w latach 1843-1864.

nazwa	1843	1844	1854	1860	1862	1863	1864		
		-1846	-1859				wartość		
	ilość	ilość	ilość	ilość	ilość	ilość	ilość	rs.	kop.
Stół stary zdezelowany	1	1	1	1	1	1	1	-	10
Tablica do rachunków z podstawą	1	1	1	1	1	1	1	-	15
Tablice abecadłowe Lankastra	-	14	14	14	14	14	14	-	14
Dziełko o ratowaniu ludzi w stanie pozornej śmierci będących	1	1	1	1	1	1	1	-	10
Nauka chrześcijańska z Pisma Św. i życia Jezusa Chrystusa czerpana	-	-	1	1	1	1	1	-	15
Czyste westchnienie do Boga	-	-	1	1	1	1	1	-	75
Powieść moralna dla włościan	-	-	1	1	1	1	1	-	15
Rady dla włościan pod względem zachowania zdrowia	-	-	1	1	1	1	1	-	15
Tablica zamiany miar i wag polskich na rosyjskie i odwrotnie	-	-	1	1	1	1	1	-	20
Geografia. Cz. 1. Pawliszczowa	-	-	1	1	1	1	1	-	15
Cnota chłopczyka wynagrodzona	-	-	1	1	1	1	1	-	37½
Dziadek i cztery jego wnuczkowie	-	-	-	1	1	1	1	1	-
Modlitwa pańska czyli „Ojczy nasz”	-	-	-	1	1	1	1	-	15
Żywoty śp. rzemieślników	-	-	1	1	1	1	1	-	45
Zasady poprawnego czytania i pisania po polsku	-	-	-	1	1	1	1	-	10
Książka do czytania rosyjskiego	-	-	-	1	1	1	1	-	15
Czytelnia Niedzielną (czasopismo)	-	-	-	5	7	7	8	10	-
Tablice nowe do czytania oraz pisania polskiego i rosyjskiego	-	-	-	14	14	14	14	2	-
Przewodnik do uczenia rachunków	-	-	-	1	1	1	1	-	35

⁷¹ APL, GWL, sygn. 732, k. 244, 249-250.

⁷² Tamże, k. 287.

⁷³ APL, RGL. Adm., sygn. 302, s. 69, 70, 74, 77, 93, 105, 114, 127, 129-130, 173, 177, 192, 194.

Abecadlnik do początkowego czytania po rosyjsku	-	-	-	1	1	1	1	-	25
Kniotek dziełko	-	-	-	-	1	1	3	6	-
Przewodnik do rachunku pamięciowego	-	-	-	-	-	1	1	-	35
Nauka obyczajowa Piramowicza	-	-	-	-	-	-	1	-	10
Dzieje Historii Polskiej	-	-	-	-	-	-	1	-	25
Księga wpisu uczniów	1	1	1	1	1	1	1	-	5
Księga zdań kwartalnych	1	1	1	1	1	1	1	-	5
Księga zdań rocznych	1	1	1	1	1	1	1	-	5
Księga wizyt	1	1	1	1	1	1	1	-	5
Razem	-	-	-	-	-	-	63	29	41½

Źródło: APL, RGL. Adm., sygn. 831 (brak paginacji). Inwentarz utensyliów przy szkole elementarnej w mieście Łęcznej znajdujących się z dnia ostatniego grudnia 1844 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 832 (brak paginacji). Inwentarz utensyliów przy szkole elementarnej w mieście Łęcznej znajdujących się z dnia ostatniego grudnia 1847 r.; APL, RGL. Adm., sygn. 833, k. 34, 78, 104, 132, 175, 200, 250. Inwentarz utensyliów przy szkole elementarnej w mieście Łęcznej znajdujących się z dnia ostatniego grudnia 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860 roku; tamże, (brak paginacji). Inwentarz utensyliów przy szkole elementarnej w mieście Łęcznej znajdujących się z dnia ostatniego grudnia 1862, 1863, 1864 r.